Historische Kring Bemmel

Kringblad

Jaargang 21, nr 1.
Januari 2011

Historische Kring Bemmel

Uitgave ten behoeve van de leden, jaargang 21 no 1.
DATA DRUK Gendt
ISSN 1384-9271

Inhoudsopgave:

Woord van de voorzitter 1
Mededelingen van het bestuur 2
Er is een foutje in geslopen 2
De vruchtbare vriendschap tussen een pastoor en een burgemeester 3
Uit de krant van 100 jaar geleden 22
Straatnamen in Bemmel, Haalderen en Ressen 28
Karikaturen van bekende Bemmelaren (3) 29
Uut de ouwe deus 31
Zomerkamp verkenners 1964 32
Vier predikanten Eilbracht te Bemmel in de 17e en 18e eeuw 34
Oproep Kringprijs nieuwe stijl 54
Agenda 2011 55
Aanwinsten 55
Uitreiking Kringprijs 2010 56
De lange voorgeschiedenis van De Boel in Ressen 58
Foto's Toen en Nu 59
Lezing over de geschiedenis van de IJssellinie 60
Internet wetenswaardigheden 63
Advertenties 1947 64
Colofon

Dit is de negenenvijftigste uitgave van het Kringblad.
Het voornemen bestaat het volgende nummer omstreeks begin mei 2011 te laten verschijnen. Kopij voor dat nummer is welkom en kan bij de redactieleden of bij het secretariaat worden ingeleverd. Als uiterste datum voor het inleveren van kopij willen wij graag 1 april 2011 aanhouden.

Woord van de voorzitter

Marc Kocken

Traditiegetrouw blikken we in het januarinummer terug op het afgelopen verenigingsjaar. Voordat we dat doen, wens ik u allen namens het bestuur een cultuurrijk en gezond 2011! We laten met 2010 een jaar achter ons waarin we weer met veel enthousiasme verschillende activiteiten voor u hebben georganiseerd.
Daarnaast hebben we gelukkig de positieve lijn kunnen vasthouden. Met de nieuwe bestuursleden Nol van Rossum en Wilco Vermeer is het bestuur verder versterkt. Toch kunnen we altijd extra mensen gebruiken omdat we steeds vaker vragen van buitenaf krijgen om aan werkgroepen en projecten mee te doen, die aardig wat extra tijdsinvestering vragen, zoals het historisch belevenisnetwerk van het RBT KAN (www.spannendegeschiedenis.nl) en de IJssellinie in de polder.

Welke activiteiten hebben het afgelopen jaar plaatsgevonden en wat deed ons ledenaantal? Er waren weer drie thema-avonden met een gevarieerd aanbod. In april presenteerde Roger Crols van het Gelders Genootschap onder grote belangstelling de 'Architectuur en stedenbouw uit de wederopbouwperiode in de gemeente Lingewaard'. Wij spraken de verwachting uit dat het gemeentebestuur zorgvuldig omgaat met de objecten uit deze periode zodat ze een blijvende bijdrage leveren aan de identiteit, leefbaarheid en woonklimaat van de gemeente Lingewaard. Inmiddels is een studie van de hand van Roger Crols gereed en deze zal een dezer dagen worden aangeboden aan het gemeentebestuur. In september heeft Peter van den Broeke ons meegenomen naar de lange voorgeschiedenis van De Kleine Boel in Ressen. In één van de komende kringbladen zal een uitgebreid artikel van zijn hand verschijnen. In november tenslotte hebben we een lezing gewijd aan de IJssellinie die ook al enige jaren in de belangstelling staat.

In mei ging onze jaarlijkse excursie verdeeld over twee zaterdagen naar Stoeterij Buitenzorg. Het was een heerlijke happening met verhelderende rondleidingen van restauratiearchitect Gerard Janssen uit Gendt en eigenaar Jan Nas. De Kringprijs 2010 ging naar mevrouw D. Klumper en de heer G. Barneveld voor hun inzet voor het behoud van de wederopbouwwoningen aan de Boswei- en Van Bronkhorststraat. Ons ledenbestand groeide gestaag; de teller stond eind november op 515 leden.

Voor nu wens ik u allen veel leesplezier en tot ziens in onze kringruimte in de Kinkel (op dinsdagen van 10:00 tot 12:00 uur en van 20:00 tot 22:00 uur).

Mededelingen van het bestuur

Contributie
Dit jaar zult u geen acceptgirokaart ontvangen voor het overmaken van uw contributie 2011. Vele leden hebben al een incasso machtiging getekend en anderen maken de contributie met eigen betaalkaarten of met internet-bankieren over. Met het niet verzenden van acceptgirokaarten spaart de vereniging veel geld uit.

U wordt verzocht om uw contributie voor 2011 (€ 15,00 voor het eerste lid en voor ieder volgend gezinslid € 4,50) over te maken op Rabobank rekening **10.57.26.443** ten name van **Historische Kring Bemmel**, onder vermelding van **"Contributie 2011"**. Wilt u een automatische machtiging afgeven, neem dan even contact op met de penningmeester of de secretaris voor een machtigingsformulier. Zie de omslag achterin voor de adresgegevens.

Email adressen
We hebben na onze vorige oproep al vele emailadressen mogen ontvangen. Voordat we onze uitnodigingen en berichten echter via email gaan verzenden, willen we de oproep nog eens herhalen.

Helpt u de Historische Kring Bemmel om sneller berichten aan haar leden te kunnen verzenden en te besparen op papierkosten? Als u uw emailadres nog niet heeft doorgegeven, dan ontvangen wij dit graag.
Stuur een email aan de secretaris (secretaris@historischekringbemmel.nl) en vanaf 2011 kunnen wij ook u met email bereiken.

Verhalen Tweede Wereldoorlog
Op dit moment is de secretaris alle ontvangen verhalen over de Tweede Wereldoorlog aan het inventariseren. Vele daarvan zullen we op enig moment publiceren, in ons kringblad of op andere wijze. Maar we zijn op zoek naar nog meer verhalen. Heeft u er of kent u mensen die heel veel kunnen vertellen, geef dit dan door aan de secretaris.

Er is een foutje in geslopen

Redactie

In het kringblad van september 2010 is een fout geslopen. Bij de tekst van de foto op de middenpagina wordt gesproken over het recreatiepark "De Beekse Bergen" in Wanroij. Dat is abuis. Het recreatiepark in Wanroij bestaat nog steeds en heet "De Bergen".

De vruchtbare vriendschap tussen een pastoor en een burgemeester

Twee boerenzonen leidden de wederopbouw van de Bemmelse gemeenschap

Gijs van Elk

R.-K. H. Donatusparochie Bemmel
Pastoor dr. Wilhelmus Mulder
Benoemd 1943 – 1964.

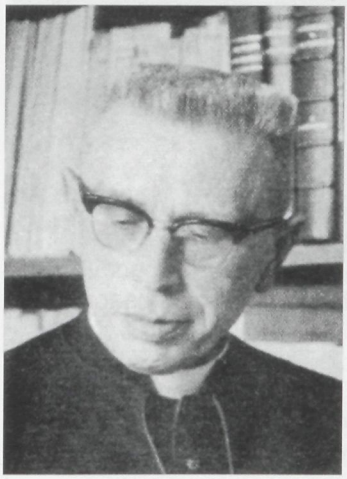

Gemeente Bemmel
Burgemeester Wilhelmus van Elk
Benoemd 1940 – 1965.

Stichting St. Liduina.
Voorzitter dr. Wilhelmus Mulder
Secretaris/penningmeester Wilhelmus van Elk
Een samenwerking van 1944-1964.

Deze publicatie gaat over de bijzondere relatie tussen dr. Wilhelmus Mulder, pastoor van de r.-k. H. Donatusparochie in Bemmel en deken van het dekenaat Elst van 1943 tot 1964 en Wilhelmus van Elk, burgemeester van de gemeente Bemmel van 1940 tot 1965.

Deze twee prachtmensen waren de eenvoud zelve maar hadden het in die tijd wel voor het zeggen. Ze stemden veel op elkaar af en hebben hun posities nooit misbruikt! Op de begraafplaats naast de r.-k. kerk in Bemmel straalt die eenvoud nog steeds van hun graven.

Wie waren deze pastoor en burgemeester?

Het gezin Mulder in 1923.

Wilhelmus Mulder, Willem, werd op 10 februari 1898 geboren in het Sallandse Boerhaar, vlak bij Wijhe, als eerste van de zes kinderen van Hermanus Mulder en Maria Kloosterman, die daar een boerenbedrijf hadden.
Na de lagere school, waar hij als leerling uitblonk, gaf hij zijn ouders te kennen dat hij graag priester wilde worden en als oudste zoon de boerderij dus niet zou overnemen. Deze roeping werd door zijn ouders geëerbiedigd en Willem "ging op studie" in Kuilenburg en Rijsenburg. Hij was een briljant student, die het zich kon veroorloven wat recalcitrant gedrag te vertonen en daar maakte hij dan ook dankbaar gebruik van.

15 augustus 1921 werd hij tot priester gewijd door Mgr. Henricus van de Wetering en werd hem gevraagd om in Rome kerkelijk en Romeins recht te gaan studeren. Hij deed dat voortreffelijk en werd na drie jaar doctor in beide rechten.

Na enkele kapelaanjaren in Kampen en de stad Groningen werd hij aangesteld als secretaris van de aartsbisschop.

Op Nieuwjaarsdag 1931 werd hij benoemd tot professor in het kerkelijk recht aan het Groot Seminarie Rijsenburg. En al was hij niet welbespraakt, het lesgeven ging hem goed af. Beter echter nog bracht hij zijn kennis over met de vele publicaties en boeken die hij heeft geschreven.

Na zo'n 12½ jaar professoraat ging eindelijk een grote wens van hem in vervulling en werd hij op 22 oktober 1943 benoemd tot pastoor van de r.-k. H. Donatusparochie in Bemmel, als opvolger van pastoor Willem Grimmelt. Twee jaar later volgde zijn benoeming tot deken van het dekenaat Elst.
Wilhelmus van Elk, Wim, werd op 5 mei 1900 in het Maas en Waalse plaatsje Leeuwen geboren als derde zoon in een gezin van vijf jongens en twee

meisjes. Zijn ouders, Johannes van Elk en Wilhelmina Herckenrath hadden een boerderij in Boven-Leeuwen aan de Bandijk nummer 43. Op de lagere school was hij een goede leerling die al snel aan zijn vader liet weten dat het boerenvak niet aan hem was besteed. Omdat er al twee oudere broers op de boerderij werkten ging Wim naar een internaat bij de paters in Megen, waar katholieke knapen uit het hele land voor hun opleiding naar toe gingen.

Het gezin Van Elk in 1908.

Op 15-jarige leeftijd begon hij aan zijn ambtelijke carrière als volontair op het gemeentehuis in Druten. Werken en studeren, dat was zijn tijdsbesteding en dat is eigenlijk altijd zo gebleven. Hij behaalde met avondstudies de diploma's Gemeenteadministratie I en II, de MO-akte Staatsinrichting en het diploma Sociologie.

En met al die kennis op zak was hij inmiddels gemeentesecretaris geworden in Ewijk (1923) en daarmee de jongste gemeentesecretaris in ons land. Hij aanvaardde daarna de functie van gemeentesecretaris in de gemeente Voorhout en werd op 15 februari 1936 benoemd tot burgemeester/secretaris van de gemeente Westervoort. Hij werd daar benoemd vanwege zijn grote kennis van de gemeenteadministratie, waarover hij al veel had gepubliceerd en die hij ook als opleider van de Nederlandse Vereniging voor Gemeentebelangen doorgaf aan jonge ambtenaren.

Toen zijn neef Arnoud Herckenrath - de toenmalig burgemeester van de gemeente Bemmel - plotseling overleed, werd op 1 april 1940 Wim van Elk tot zijn opvolger benoemd.

De ontmoetingen

De eerste ontmoeting tussen deze twee bijzondere mensen was bij het afscheid van pastoor Willem Grimmelt op woensdag 13 oktober 1943. Hij ging met emeritaat en kreeg voor een pensionprijs van 1000 gulden per jaar een riante kamer in het St. Liduinagesticht. Pastoor Mulder werd per 22 oktober

door Mgr. Jan de Jong, oud-collegaprofessor van Mulder, tot zijn opvolger benoemd. Daar - tijdens die afscheidsreceptie - spraken de pastoor en de burgemeester elkaar officieel voor het eerst.

Een tweede officiële ontmoeting vond plaats op donderdag 13 januari 1944, toen pastoor Mulder in de bestuursvergadering van de St.Liduinastichting het voorzitterschap van die stichting aanvaardde. De burgemeester was al door het aartsbisdom als regent benoemd en bekleedde sinds mei 1940 de functie van secretaris/penningmeester.

Bestuur St. Liduinastichting maart 1941. Vlnr. C. Vernooy, J. Poell, W. Grimmelt, W. van Elk en A. van Oppenraay.

Binnen dit bestuur deden Wim van Elk en Willem Mulder 20 jaar lang hun zaken! Een samenwerking tussen twee integere mensen waar zowel het kerkbestuur als het gemeentebestuur wel bij voeren.

Deze twee unieke leiders leken bijzonder sterk op elkaar.

- beiden waren afkomstig van de boerderij en hadden geen interesse in het boerenvak;
- beiden hadden een goed verstand dat ze bijzonder goed hebben benut;
- beiden schreven boeken en publicaties en gaven les, ieder op z'n eigen vakgebied;
- beiden waren diep gelovig met het hart op de juiste plaats;
- beiden waren mensen van weinig woorden, van wie soms toch een toespraak werd verwacht.

Maar er was nog een plek waar de pastoor en de burgemeester ongestoord zaken met elkaar konden doen. Dat was tijdens de zogenaamde "Herenbridge", een kaartavond voor de pastoor met z'n kapelaans en de burgemeester. Afwisselend op de pastorie en ten huize van de burgemeester werd dit kaartspel twee maal per maand gespeeld. Menige avond eindigde in

levendige discussies over actuele Bemmelse zaken en vaak trokken de pastoor en de burgemeester daarna hun plan.

Van die kaartavonden kreeg ik, als zoon van de burgemeester, wel eens wat mee want och erme als er eens een kapelaan als vierde man ontbrak, dan speelde mijn moeder mee. Ze deed het tussen al die mannen nooit goed. "Dien, Dien, wat doe je nou?" zei mijn vader dan en kapelaan Van Jaarsveld schalde met zijn harde stem door de kamer "maar mevrouwwwww!". Mijn moeder was na zo'n avond dan meestal twee dagen totaal van slag.

Tekening burgemeester door J. van Eijsden.

En hoe goed de pastoor en de burgemeester elkaar ook kenden, hoe vertrouwd ze ook met elkaar omgingen, hoeveel respect ze ook voor elkaar hadden, ze noemden elkaar nooit "Willem" en "Wim". Altijd spraken ze elkaar aan als deken en burgemeester en misschien hoorde dat ook wel bij die tijd.

De pastoor en de burgemeester aan het begin van hun Bemmelse tijd

Burgemeester Wim van Elk werd op woensdag 3 januari 1940 in Bemmel ontvangen met een sobere installatieplechtigheid, waarin wethouder G. Hermsen hem de ambtsketen omhing. Het was ook geen tijd voor een groots inhuldigingsfeest. De oorlog was slechts een kwestie van tijd, er was grote werkloosheid, er kwam voedseldistributie en er waren jonge mannen uit het dorp gemobiliseerd.

Op 10 mei 1940 vielen de Duitsers ons land binnen en op 15 mei capituleerde het Nederlandse leger, waarmee de Duitse bezetting een feit was. In 1941 werden door de Duitse bezetter alle gemeenteraden in ons land opge-

De gehavende Kinkelenburg.

heven en was er geen lokale democratie meer. De volle verantwoordelijkheid voor het bestuur van de gemeente kwam bij de burgemeester te liggen. Toen hem in 1943 werd gevraagd om arbeidskrachten te leveren voor de oorlogsindustrie heeft Wim van Elk met een aantal collega's besloten om die arbeidsinzet te boycotten. De gegevens van 18 tot 23-jarige inwoners werden niet meer doorgespeeld aan de bezetter en niemand mocht meer in het bevolkingsregister neuzen.

Toen de bevelen en dictaten van de Duitsers in de nazomer van 1944 voor de burgemeester onaanvaardbaar werden en hij weigerde om die uit te voeren, moest hij met zijn hele gezin tijdelijk onderduiken. Hij keerde pas weer terug toen de geallieerden de operatie 'Market Garden' hadden ingezet.

Pastoor Willem Mulder begon zijn pastoraat in Bemmel midden in de oorlog. Tijdens zijn installatie op 22 oktober 1943 was er zelfs een razzia in Bemmel waarbij jongemannen werden opgepakt en naar Duitsland werden weggevoerd om daar gedwongen te werken voor de oorlogsindustrie.
Van september 1944 tot mei 1945 lag Bemmel in het frontgebied waarbij hevige gevechten plaatsvonden tussen de geallieerden en de Duitse troepen. Pastoor Mulder leefde met zijn parochianen in de kelders van woningen en in de kelders van het ziekenhuis, het klooster, de meisjesschool, de Leemkuil, De Klappenburg en De Kinkelenburg.

Op 30 september 1944 besloot de burgemeester de inwoners van Bemmel te adviseren om te vertrekken naar het bevrijd gebied van Ressen, Oosterhout en Valburg. Half november vond de tweede fase van deze evacuatie plaats waarbij alle vrouwen, kinderen, zieken en ouden van dagen werden overgebracht naar Brabant. Ook pastoor Mulder ging met deze groep mee en bezocht vanuit zijn onderkomen in Veldhoven de Bemmelse evacués in die omgeving.

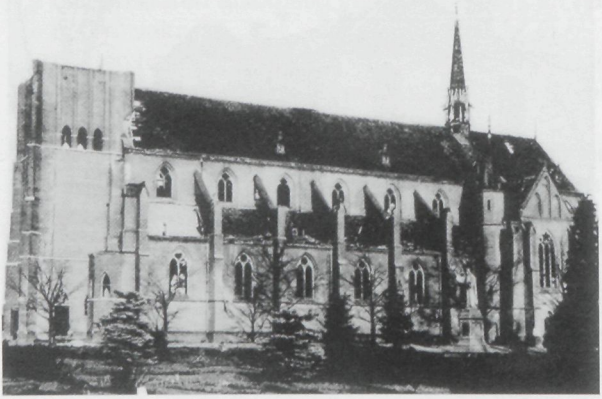

Verwoeste Donatus kerk.

De mannen, die in Bemmel achterbleven, zorgden voor het vee en de oogst en ook de militairen bevolkten het gebied dat al snel de naam kreeg van "Het Manneneiland".

In mei 1945 keerden de evacués langzaam weer terug naar hun vaak kapotgeschoten huizen, boerderijen en kerken. Met hen keerde ook pastoor Mulder terug naar Bemmel. Kapelaan Gijs van der Voort beschrijft deze terugkeer zeer indringend en geeft daarmee een goed beeld van de chaos en ontreddering die er bij de Bemmelse bevolking bestond.

Vanaf dat moment werpt de vriendschap tussen de pastoor en burgemeester zijn vruchten af. Ze worden de bezielende leiders van de wederopbouw en werken samen met vele anderen aan het herstel van alle oorlogsschade.

"Projectontwikkelaars" in dienst van God en de gemeenschap

In de verslagen van de vergaderingen van het kerkbestuur, het bestuur van St. Liduina en van de gemeente (B&W) staan de bewijzen van de bijzondere samenwerking tussen de pastoor en de burgemeester. De besluitvorming binnen deze organisaties is in sommige dossiers "akelig" identiek en volgen elkaar soms razendsnel op. En aangevuld met mijn eigen herinneringen ontstaat het navolgende beeld.

Op 19 oktober 1945 werden er weer raadsleden gekozen en op 22 november vond de eerste naoorlogse raadsvergadering plaats. De plaatselijke democratie was gelukkig weer hersteld.

Kort na het noodherstel van de zwaar gehavende huizen en de bouw van reeksen noodwoningen zette de burgemeester grote vaart achter de uitvoering van de wederopbouwplannen. Samen met gemeentearchitect Estourgie kocht hij bouwgronden in Bemmel, Haalderen, Angeren en Doornenburg en in korte tijd werd boerenland omgetoverd tot nieuwe, voor die tijd moderne woonwijken. De Boswei en de Van Bronkhorststraat in Bemmel zijn daar mooie voorbeelden van die nu nog zijn te bewonderen. Het waren twee-onder-eenkapwoningen met een grote achtertuin waar mensen zelf hun groenten konden telen en een schuur met een varkenshok om ook voor eigen vlees te kunnen zorgen. Maar ook de aanleg en verbetering van wegen en riolering werd aangepakt. De Herckenrathweg werd aangelegd en andere wegen werden verbeterd.

Pastoor Mulder was per 1 juni 1945 benoemd tot deken van het dekenaat Elst. Op 5 juni 1945 in de eerste vergadering na de bevrijding bespreekt hij met het kerkbestuur de grote problemen waarvoor dit bestuur gesteld staat. De kerk en pastorie zijn zwaar beschadigd en ook het klooster van de schoolzusters Franciscanessen, de bewaarschool alsmede de woning van de hoofdonder-

wijzer Alphons Wierink hebben zware schade opgelopen. De kerkinventaris - zoals kelken, cibories, monstrans en linnengoed - is gelukkig grotendeels gered omdat ze tijdig over de Waal in veiligheid waren gebracht. Ook de gelden, effecten, parochieboeken en de administratie waren veilig ondergebracht.

De samenwerking bij de noodkerk

Veel mensen woonden in noodwoningen, er was een noodgemeentehuis op De Kinkelenburg en ook de pastoor zocht een noodonderkomen voor zijn kerkdiensten.

Het overleg daarover heeft volgens mij niet al te lang geduurd. Het bestuur van St. Liduina en het kerkbestuur waren het er snel over eens dat de lighal van het Wilhelminapaviljoen, die als onderkomen voor TBC-patiënten was opgeheven, een goede plaats was voor de noodkerk. Het onbeschadigde altaar van het klooster werd er naar toe gebracht en na verdere inrichting kon er voor het eerst na de bevrijding weer een parochiemis worden opgedragen. Dat was op 20 mei 1945, eerste Pinksterdag.

Wilhelminapaviljoen.

In november kwam men echter tot de conclusie, dat de noodkerk eigenlijk te klein was om alle kerkgangers gedurende enkele jaren een fatsoenlijke plaats te kunnen bieden. Er werd daarom met St.Liduina[1] afgesproken dat er enkele achterliggende lokalen bij getrokken zouden worden. Deze verbouwing werd door Jan Verweijen uitgevoerd voor een bedrag van 11.760 gulden waarvoor een Rijksbijdrage werd aangevraagd en het bisdom de voorfinanciering verzorgde.

---

[1] De pastoor was daar voorzitter en de burgemeester secretaris/penningmeester!

Van der Voort schrijft bij de ingebruikname van deze verruimde noodkerk dat de pastoor zo ontzettend trots was, "als ware het een kathedraal". De bijkerk in Ressen kon nu worden opgeheven.

De huur die aan St. Liduina moest worden betaald bedroeg het symbolische bedrag van 10 gulden per jaar, waarmee het eigendomsrecht was erkend. Na de opheffing van de noodkerk in 1950 werden de kosten voor de aangebrachte herstellingen met gesloten beurs verrekend. De toegekende oorlogsschadevergoeding voor dit deel van het paviljoen bedroeg 9200 gulden en komt toe aan het kerkbestuur. Pastoor en burgermeester dronken daarna een glas en begonnen samen aan een volgende klus.

De samenwerking bij het herstel van de Donatuskerk

Financieel geschoold door de secretaris/penningmeester van St. Liduina en soms gebruikmakend van de "edelachtbare trukendoos" begint de pastoor aan zijn op één na grootste klus; de herbouw van de eens zo fraaie parochiekerk.

De verzekeringsmaatschappij had in maart 1946 alle oorlogsschade van het kerkelijk onroerend goed getaxeerd en daaruit bleek voor de kerk een schade van 285.000 gulden en voor de kerkinventaris 45.000 gulden. En die bedragen kwamen aardig overeen met hetgeen de aangetrokken architect Johan Sluymer uit Enschede in juni 1945 al had berekend.

Bij het opstellen van het herstelplan werd ook een vergroting van de kerk ingepland, waarvoor de pilaren moesten worden verplaatst. "Dan kun je de zaak beter helemaal slopen en de kerk vanaf de grond weer opbouwen" stelde de Wederopbouwcommissie uit den Haag. Uiteindelijk koos het kerkbestuur voor een vereenvoudiging van het plan, waarbij de torenspits niet meer zou worden hersteld. En dat plan was financieel wel haalbaar.

Het plan wordt bij de gemeente ingediend in de hoop op een snelle beslissing uit Den Haag. En dat kon de pastoor natuurlijk met een gerust hart aan de burgemeester overlaten. Binnen 4 maanden na indiening was de Haagse goedkeuring al binnen en kon er op 25 oktober 1948 openbaar worden aanbesteed onder katholiek georganiseerde aannemers. De laagste inschrijver was het bouwbedrijf Gebroeders Oosterhout uit Wijchen, die ook al met de bouw van de ULO-school in Bemmel was begonnen. Nadat de aannemer had verklaard katholiek te zijn georganiseerd werd het werk voor een bedrag van 274.800 gulden gegund. Bij die prijs kwamen dan nog wel de installaties en de kerkinventaris.

Met een lening van 200.000 gulden tegen 3,5% bij de N.V. Spaarkas voor beleggingen in r.-k. kerkelijke leningen kon de pastoor aan het werk. Hij bedelde in Hilversum, ontving bijdragen voor de gebrandschilderde ramen van

het bestuur van St. Liduina, incasseerde een ruime subsidie van de gemeente en keek belangstellend uit naar de nog te innen oorlogsschadevergoeding.

Op 13 juli 1950 werd de geheel herstelde kerk door de oud-studiegenoot van de pastoor - Mgr. dr. J. Hanssen uit Roermond - geconsacreerd. Een paar dagen later droeg kardinaal Johannes de Jong een plechtige heilige mis op in dit geheel vernieuwde Godshuis.

De officiële ontvangst van kardinaal De Jong op zondag 16 juli 1950 door de pastoor en de burgemeester.

En de uiteindelijke financiële afwikkeling? Die kwam pas in maart 1956. Er werd toen nog een extra molestuitkering betaald en van alle herstelkosten voor kerk en pastorie kwam uiteindelijk nog maar slechts 25.000 gulden ten laste van de kerkkas. Pastoor Mulder bleek een echte projectontwikkelaar!

De samenwerking bij de bouw van de nieuwe pastorie

De pastoor en burgemeester beginnen nu aan hun huzarenstukje, aan een project met een voor alle partijen win...win...win...win...winsituatie. En tot ver na het jaar 2000 hebben ook andere projectontwikkelaars aan dit stukje Bemmel een goede boterham verdiend!

In 1864 werd het kerkbestuur voor 11.000 gulden eigenaar van Huize De Poll, met drie bunder tuin en grachten. Nadat daar eerst de zusters Franciscanessen een meisjesschool hadden ondergebracht trokken in 1866 de

toenmalige pastoor Bernard Vos met zijn kapelaans in dit grote gebouw, dat vanaf toen de pastorie werd.

Pastorie De Poll omstreeks 1920.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd dit gebouw zo zwaar beschadigd dat bij de voorbereiding van het herstelplan voor de kerk het Bisdom adviseerde om - gelet op de leeftijd van het gebouw - ook maar een nieuwe pastorie te bouwen en het oude pand te slopen. Het kerkbestuur was het daar in principe helemaal mee eens, temeer daar de Dienst Wederopbouw dit dan zou bekostigen. In de vergadering van 24 oktober 1947 werd echter besloten om op dit plan terug te komen en het oude monumentale pand alsnog te herstellen, zodat de waarde van dit onroerend goed in tact bleef. Jan Verweijen kreeg de opdracht om voor 59.000 gulden deze klus te klaren. De fraaie kap kon echter niet meer worden hersteld, omdat er op dat moment nog steeds geen toewijzing voor het hout voor die nieuwe kap was afgegeven. En wachten zou alleen maar méér geld kosten.

Tot aan 1961 heeft De Poll als pastorie dienst gedaan en menig Bemmelaar / oud-misdienaar heeft daar wel zo zijn eigen herinnering aan. Maar het onderhoud van dit monumentale pand werd toch wel erg kostbaar en op 20 oktober 1960 besloot daarom het kerkbestuur dat er een nieuwe pastorie moest worden gebouwd voor een pastoor met drie kapelaans.

De nieuwe pastorie bij de r.-k. kerk.

Het onderhoud aan De Poll werd gestaakt en na de nieuwbouw zou dit monument worden gesloopt. Architect Joh. Sluymer uit Enschede maakte het plan voor de nieuwe pastorie, waarvoor op 3 maart 1961 de bouwvergunning al klaar lag. Aannemer Heijmen bouwde deze pastorie voor 107.000 gulden inclusief de verwarming.

En op dat moment draait de goede relatie tussen de pastoor de burgemeester even op volle toeren. Pastoor en burgermeester "hollen" van de ene naar de andere vergadering met als resultaat dat het kerkbestuur 84.000 gulden en een nieuwe pastorie rijker is en de gemeente een aardige lap grond in handen heeft voor de realisering van de centrumuitbreiding. St. Liduina - die de pastorietuin en de kerkenakker heeft gekocht – kan haar nieuwbouwplannen realiseren. En al die beslissingen speelden zich af tussen de maanden maart en oktober 1961. Wat zo'n pastorie maatschappelijk toch teweeg kan brengen! Wat een goede relatie tussen een pastoor en een burgemeester toch een zegen kan zijn!

De samenwerking bij de bouw van het nieuwe St. Liduina

Nee, de burgemeester - die ook secretaris/penningmeester van St. Liduina was - verschoot niet van kleur toen hij hoorde van het nieuwbouwplan voor de pastorie. Daar hadden ze het op 'n kaartavond al lang en breed over gehad! Hij zag grote mogelijkheden. Mogelijkheden voor zijn gemeente en mogelijkheden voor St. Liduina, dus natuurlijk ondersteunde hij de pastoor graag met een bouwvergunning voor die nieuwe pastorie.

In rap tempo werd begonnen aan de realisering van de wens om een nieuw, modern bejaardenhuis te bouwen. Op 20 juli 1961 - de grond voor deze nieuwbouw was nog niet gekocht - kwam architect ir. Van Gendt uit Utrecht al met een schetsplan. Op basis van dat plan werd de tuin en kerkenakker van de kerk gekocht en ook nog een perceel van mevrouw wed. Rijssenbeek. Er werd een rijkssubsidie aangevraagd en de

Het oude St. Liduinagesticht.

gemeente stond garant voor een lening van 1.300.000 gulden die bij de bank voor Nederlandse Gemeenten werd afgesloten.

In mei 1962 bleek dat St. Liduina 9000m² te veel grond van de kerk had gekocht en daar was de gemeente niet ongelukkig mee! Voor 30.000 gulden nam ze dit perceel over en bouwde er twaalf bejaarden- en aanleunwoningen voor.

Het moderne bejaardencentrum St.Liduina.

In september 1962 ging Jan Verweijen van start met de bouw voor een prijs van 1.042.000 gulden. Moeder Silvia legde op 16 augustus 1963 de eerste steen en op zaterdag 28 november 1964 vond de officiële opening plaats.

De projectontwikkelaar 'in dienst van God' heeft dit feest helaas niet meer mee mogen maken. Pastoor-deken dr.Wilhelmus Mulder overleed namelijk op 31 maart van datzelfde jaar.

Aan het 'Ambacht Haalderen' werd gevraagd of zij een ontwerp wilden maken voor een keramische muurversiering. Het ontwerp verbeeldt de hoogtepunten uit het leven van een mens en is bijzonder geslaagd. In de toch vrij hoge kosten die boven de begroting uit kwamen deed de gemeente een welkome schenking van 4000 gulden.

Foto wanddecoratie.

Gelukkig is deze fraaie wanddecoratie in al die jaren goed bewaard gebleven en heeft deze herinnering in 2003 in de binnentuin van het verzorgingscentrum 'De Gouden Appel' weer een prachtige plek gekregen.

De samenwerking in het onderwijs; een stokpaardje

Het kerkbestuur vormde tot oktober 1962 ook het bevoegd gezag van het katholiek onderwijs en had het daar best druk mee. De zorg voor goede schoolgebouwen en woningen voor het onderwijzend personeel was - zeker kort na de oorlog - een veel omvattende taak. En dan hebben we het nog niet over al die benoemingen en de eigen wensen van die onderwijzers!

Dit onderdeel van het werk van de pastoor en de burgemeester was echt hun stokpaardje. Maar wat wil je ook van mensen die zelf de studie koesterden en als docent zo actief bezig waren!

Nadat de zwaar gehavende scholen in 1945 van gemeentewege waren hersteld, konden er plannen worden gemaakt voor de zo noodzakelijke nieuwbouw.

Al in maart 1946 sprak de pastoor over de behoefte aan een ULO- en een BLO-school. En na goed overleg met de burgemeester en de pastoors van Gendt en Doornenburg werd Bemmel als de meest gunstige vestigingsplaats aangewezen. En ze lieten er geen gras over groeien die twee, want op 1 september van dat zelfde jaar gaat het ULO-onderwijs in Bemmel al van start met 24 leerlingen en de heer H. Kruiper als hoofd. Huize Brugdijk vormde voor even het onderkomen van deze voor Bemmel nieuwe opleiding.

De jongensschool en het huis van meester Wierink waren zo zwaar beschadigd dat dáár de eerste aandacht naar uitging. Toen eenmaal de plaats voor de nieuwbouw van die school bekend was, maakte architect Joh. Sluymer - die ook de kerkrestauratie leidde - in 1947 een plan voor de nieuwe jongensschool en de ULO met de daarbij behorende twee onderwijzerswoningen aan de Cuperstraat. Het zou echter nog tot 1954 duren voordat die prachtige hallenschool kon worden geopend.

Pius X school.

Maar daar bleef het niet bij. Onderwijs was in de jaren vijftig en zestig van de vorige eeuw een hot item binnen het gemeentebeleid! Vooral het "binnenhalen" van de BLO en het Landbouwonderwijs als streekopleiding was voor de burgemeester en de pastoor een grote zege. Bemmel als onderwijscentrum voor deze streek. De droom van menig gemeente en vooral van Elst, maar de pastoor en de burgemeester van Bemmel maakten die droom waar!

En het kerkbestuur/schoolbestuur had het er maar druk mee. De meisjesschool werd voor zo'n 60.000 gulden hersteld, op de plaats van de oude school van meester Wierink verscheen een tweede lagere school en tot 1962 werden zeker nog vier onderwijzerswoningen aan de voorraad toegevoegd. Dat was ook wel nodig, want menig onderwijzer kwam of bleef pas als er een woning beschikbaar werd gesteld!

Toen in 1968 de Mammoetwet werd ingevoerd piekte het onderwijsdorp Bemmel weer met de stichting van de grote scholengemeenschap Oost-Betuwe. De pastoor was toen al overleden en de burgemeester was met pensioen, maar deze laatste koesterde zich aan de vruchten van zijn jarenlange inspanning, samen met de pastoor, voor het onderwijs in Bemmel.

Pastoor en burgemeester tijdens de feestelijke opening van de PIUS X school op 18 november 1954.

Kruizen en zerken

Ja, het is nog zichtbaar op de begraafplaats naast de kerk in Bemmel. De voorliefde van de pastoor voor eenvoud en uniformiteit op de dodenakker. In 1961 kwam de pastoor met het voorstel de wildgroei aan grafmonumenten te beperken. En het lag geheel in zijn aard om eenvoudige betonnen kruizen te laten maken en die aan de nabestaanden voor een zacht prijsje aan te bieden. Ook de vereenvoudiging van de zerken nam hij in dit plan mee. Hij kreeg daarvoor niet alle handen op elkaar maar zette door en steenhouwer Snijders uit Nijmegen leverde de betonnen kruizen met de naam van de nabestaande er in gegraveerd voor zo'n 125 gulden per stuk.

Om zijn ideeën aan de nabestaanden te kunnen 'verkopen' toog hij op een dag naar zijn goede vriend de burgemeester met de vraag of het houten kruisje dat het graf van Bartje van Elk sierde, vervangen mocht worden door zo'n betonnen ornamentje. "Dit kindergrafje spreekt de mensen aan en ligt helemaal vooraan in de eerste rij " aldus de pastoor. "En als de burgemeester met zo'n betonnen kruis begint dan volgt de rest vanzelf". Met nog wat publicaties en uitleg in het Kontakt begon de opmars van dit betonnen kruisje.

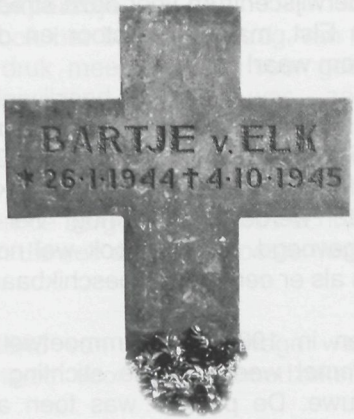

Kruis van Bartje van Elk.

Deze hobby van de pastoor hield stand tot een jaar of vijf na zijn dood. Na 1970 waren de nabestaanden weer redelijk vrij in de keuze van een herdenkingssteen voor hun dierbaren. In de eerste drie rijen op de begraafplaats vind je ze nog, die eenvoudige betonnen ornamentjes, zoals ook nog steeds op het graf van pastoor-deken dr. Wilhelmus Mulder.

De waardering

Hun tomeloze en onbaatzuchtige inzet voor de gemeente en de Bemmelse gemeenschap en hun bijdragen aan verschillende maatschappelijke en kerkelijke organisaties en instellingen werd bijzonder gewaardeerd. En soms werd die grote waardering voor hun werk ook publiekelijk uitgesproken, wat dan gepaard ging met een welverdiende feestelijke bijeenkomst.

Zo werd de burgemeester op 21 april 1953 benoemd tot Ridder in de Orde van Oranje Nassau en was het daarna groot feest in de tuin van De Eschdoorn. Op 2 mei 1965, vlak voor zijn afscheid als burgemeester, ontving hij uit handen van Mgr. H. Eras een pauselijke onderscheiding. Hij werd benoemd tot Ridder in de Orde van St. Gregorius. En in 1966 werd als hommage aan de toen oud-burgemeester een nieuwe weg - de verlegde Karstraat - naar hem vernoemd, de "Van Elkweg".

En de pastoor - wars van persoonsverheerlijking - kreeg op 30 augustus 1960 een pauselijke waardering voor zijn werk door zijn benoeming tot Kanunnik van het Utrechts Metropolitaans Kapittel, waarmee hij een directe stem kreeg in dit Kapittel. Met de benoeming op 15 augustus 1961 ter gelegenheid van zijn 40-jarig priesterfeest tot Officier in de Orde van Oranje Nassau was hij

zeer vereerd. Hij vond deze versierselen nog mooier dan die van de orde der Kapittelheren.

De weg achter het nieuwe bejaardencentrum, gebouwd op grond van Huize de Poll, werd enige tijd later de "Deken dr. Mulderstraat" genoemd.

Tot slot

Na het overlijden van pastoor-deken dr. Wilhemus Mulder op 31 maart 1964 herdacht de burgemeester in de raadsvergadering van 2 april zijn vriend met de volgende woorden:

"Deken Mulder nam een vooraanstaande plaats in in de parochie Bemmel, in onze gemeente en in onze streek. Hij was een man van grote verstandelijke gaven en tegelijk een man van grote eenvoud. Tegenover het gemeentebestuur nam hij steeds de juiste houding aan. In rusteloze werkzaamheid heeft hij gedurende ruim twintig jaren veel verricht en oefende hij een grote invloed ten goede uit. Wij zijn hem grote dank verschuldigd en wij bidden God, dat Hij deze onbaatzuchtige werker in zijn rijk zal opnemen".

Hierna nam de raad een minuut stilte in acht.

Deze publicatie gaat niet "tot op het bot", niet tot de laatste boom, maar dat was ook geenszins de bedoeling. Met veel plezier heb ik getracht de resultaten van een vruchtbare samenwerking - gedurende 20 jaar - tussen twee goede vrienden voor het voetlicht te brengen.
Het was een feest om de verslagen en notulen van de kerk, van St. Liduina en van de gemeente met elkaar te vergelijken. Voeg daar de huiskamergesprekken bij tijdens de bridge-avonden en je hebt alle ingrediënten beschikbaar om een hommage aan deze twee belangrijke Bemmelse personen op papier te zetten.

De basis voor de informele mogelijkheid van overleg tussen de burgerlijke en kerkelijke overheid is in 1914 gelegd bij de oprichting van de "Vereniging van de H. Liduina". Burgemeester De van der Schueren en pastoor W. Ketelaar namen daartoe het initiatief. Dit werd daarna voortgezet door burgemeester A. Herckenrath en pastoor W. Grimmelt.

Na de 20-jarige samenwerking tussen burgemeester W. van Elk en pastoor W. Mulder, maakten de burgemeesters van Bemmel geen deel meer uit van het bestuur van St. Liduina en kwam er een einde aan dit schitterende informele overlegplatform. Ook aan de "Herenbridge" kwam na het overlijden van pastoor Mulder een einde. De tijdgeest en werkwijzen zijn veranderd en dat is merkbaar in de resultaten.

Over Wilhelmus van Elk en Wilhelmus Mulder valt natuurlijk nog veel meer te vertellen. Bijvoorbeeld over de bromfietsreisjes van de pastoor naar zijn broer Antoon op de boerderij in Klarenbeek. Bets Mulder, de 97-jarige schoonzus van de pastoor, vertelde me daarover. Hij had die Solex soms niet helemaal in de hand en knalde op een keer zo het prikkeldraad in. De gescheurde toog werd door haar die zelfde dag nog hersteld en terug op de pastorie kraaide er geen haan naar.

En soms.... ja soms waren die twee intellectuelen echte "Hannessen". De pastoor, die weer eens met z'n Solex naar de Veluwe wilde, meende dat de benzinetank leeg was, maar zeker weten deed hij dat niet. Aangelicht met een lucifer meende hij dat beter te kunnen zien, maar toen stond de hele brommer in lichter laaien!

En ook de burgemeester heeft menigmaal de binnenkant van het Canisiusziekenhuis in Nijmegen gezien omdat hij - zwaar in gedachte - op het station Arnhem uit een nog rijdende trein stapte of in Ressen net even vóór de afslag op de dijk richting snelweg alvast die dijk afreed.

Grafsteen van W. van Elk.

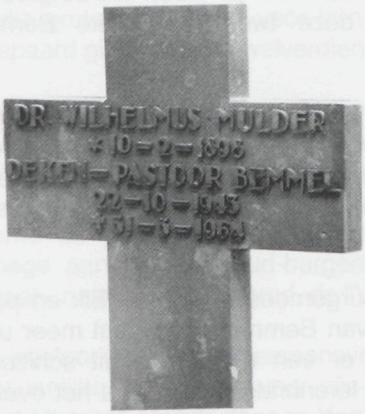

Grafsteen pastoor W. Mulder.

Het was goed toeven in de omgeving van deze twee verstandige, hardwerkende, maar vooral ook eenvoudige en eerlijke mensen. Het was goud! En zoals al gezegd; de eenvoud straalt nog steeds van hun graven op de begraafplaats naast de kerk.

Met dank aan mevrouw Annie van Leeuwen-Mulder en haar familie.

's-Heerenberg, september 2010.

Bronnen

Notulen en archief H.Donatusparochie Bemmel.
Notulen St.Liduinastichting Bemmel.
Notulen Raadsvergaderingen en verslagen B&W gemeente Bemmel.
Persoonlijk archief van Wim van Elk (in bezit bij Gijs van Elk).
Historische schets gemeente Bemmel 1818-1999 door Ferdinand van Hemmen, 2000.
Kroniek van de Bevrijding door kapelaan G.van der Voort, 2005.
Twee keer bevrijd, persoonlijke herinneringen 1940-1946 Historische kring Bemmel,1995 .
Gedenkboek 200 jaar kerk in Bemmel door pastoor B.Stukart, 1992.
Katholiek Documentatie Centrum Universiteit Nijmegen.
Opkomst en ondergang van het leengoed De Poll en Benyngen door J Thijssen en J.Wildenberg, 2007.
Gesprek met de familie Mulder te Klarenbeek op 1 september 2010.

Wie weet wat

Maria Loonen

Bij het inventariseren van de objecten van de Historische Kring Bemmel kwam ik een voorwerp tegen dat niemand kent. Het metalen voorwerp is 29 cm lang. Bij navraag kreeg ik heel verschillende veronderstellingen. De afgeplatte knop aan het uiteinde zou wijzen op een beitel, maar raar dat deze gebogen is. Misschien een soort hakmes om stenen te klieven of is het een onderdeel van een schoepenrad? Uiteindelijk is het geregistreerd als *onbekend voorwerp 1.*
Als u het voorwerp herkent en weet hoe het heet, dan hoor ik dat graag. Meld uw idee over wat het is bij het secretariaat. In het volgende kringblad publiceren wij het resultaat. Misschien hebben we dan wel weer een ander onbekend voorwerp.

Uit de krant van 100 jaar geleden

Bij het zoeken naar internetwetenswaardigheden stuitte ik op een aanvulling van de Koninklijke Bibliotheek en dan ben ik altijd weer benieuwd wat er over Bemmel te vinden is. Daarbij kwam ik onderstaand artikel van Van Tuyl tegen over een wandeling die hij aan het einde van de 19e eeuw door onze streek gemaakt en beschreven heeft.

Het artikel komt uit "Het nieuws van den dag: Kleine Courant". Uitgegeven in Amsterdam op maandag 22 september 1884.

Wandelingen in het hartje van ons land

Ressen, Doornenburg, Lent

In vijf minuten stoomt men van Zetten naar het volgende station : Valburg - en dus, omdat de afstand zoo kort is, zou men dien ook kunnen wandelen, wat wij echter niemand aanraden. De wandelweg zou dan loopen over de dorpen Andelst - dat in de wandeling Aalst genoemd wordt - Herveld en Valburg. Hij levert echter niets op wat bijzondere opmerkzaamheid verdient, en de weg, die langs bouw- en weilanden leidt, is zelfs zeer eentonig - wat nog verergerd wordt omdat men er doorgaans geen vrij uitzichtheeft, daar de boeren in de Over-Betuwe de gewoonte hebben om de wegen en de afscheiding der landerijen met elzenhakhout te bepooten - een gebruik, dat in de Neder-Betuwe en de Tielerwaard niet aangetroffen wordt, ofschoon het er eertijds ook wel min of meer in zwang geweest is. Het dorp Andelst heeft een kerk die, althans voor een deel, zeer oud is; want een der muren is opgebouwd uit duifsteen, stukken graniet en ruwe keisteenen, zoals men dat ook nog aan de overoude kapel op het Valkenhof te Nijmegen ziet.

Het dorp Herveld bezit een fraaie groote kerk met hoogen toren en een aantal aanzienlijke boerderijen, die ver uit elkander verspreid liggen; en Valburg, met zijn wit kerkje, heeft een fraaie nieuwe gemeenteschool nabij het station, waar wij thans weder instappen, om te Ressen-Bemmel nogmaals uit te stijgen en

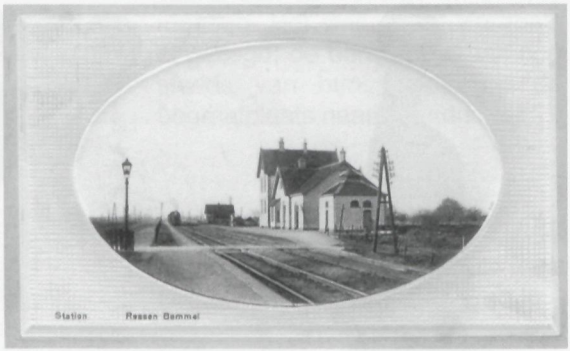

Station Ressen-Bemmel.

een verren tocht te doen tot aan het punt waar de Rijn zich in twee armen splitst, en de Linge haren oorsprong neemt.
Van het station Ressen, dat ook al in oud-Hollandschen stijl gebouwd is, komt men al vrij spoedig in het dorp van dien naam en daarna in een half uur te Bemmel. De weg, die langs boomgaarden en aanzienlijke hofsteden loopt, is afwisselend en doorgaans beschaduwd, en het dorp is wel bezienswaardig. Men vindt er nog de oude stevige heerenhuizen van voorheen, met oprijlanen en zwaar geboomte, waar zij, die zich op het land terugtrokken, vertoefden, toen er nog geen moderne villa's gebouwd werden. Landgoederen als Kinkelenburg, Strijdhagen, de Leemkuil kunnen dit getuigen, en eindelijk ook het huis te Bemmel met zijn zwaren vierkanten toren, dat door zijn bouworde en omgeving zich nog duidelijk voordoet als een overblijfsel van het voormalige kasteel. Dat het uitgestrekte dorp groote welvaart geniet, kan voor den bezoeker uit niets beters blijken, dan uit het overgroot aantal herbergen 't welk men er aantreft; meerendeels worden zij door de welgestelde ingezetenen als bijzaak gehouden. Dat is voordeelig en gezellig tevens. Men helpt elkander wederkeerig in de nering, en zoo worden allen rijk.
Niet alleen om zijn huizen en herbergen, maar ook om zijn kerken verdient Bemmel de aandacht. Die der Roomsch-Catholieken is een groot nieuw gebouw, dat er van buiten stevig genoeg uitziet, en van binnen niet de kale witte muren vertoont welke de Protestantsche kerken zoo koud, zoo weinig gemoedelijk, zoo overstelpend helder maken. Het gewelf van deze kerk is van natuurlijken baksteen en met zijn natuurlijke kleur en fraai gevoegd, en ook de wanden en pijlers zijn met behagelijke kleuren bedekt, die aangenaam zijn voor het oog. Niet alleen de groote nieuwe kerk der catholieken, maar ook de kleine oude der protestanten vraagt onze aandacht. De toren van deze kerk heeft zuivere Romaansche vormen, en daar hij tevens met zorg gebouwd is - wat niet van alle oude monumenten gezegd kan worden - mag men hem een toonbeeld noemen van de zeer oude torens in ons Nederland.

Dicht bij deze kerk ligt de Waaldijk en tevens op dien dijk het logement De Arend, van den Heer Sanders, alwaar wij ons van paard en rijtuig voorzien, om een eenigszins verren tocht te maken. Uit de vensters aan de achterzijde van dit logement - waar men een fraai uitzicht heeft op de heuvelen van Beek, Ubbergen en Kleef - kan men zien hoe de loop der rivier met den tijd

De Waaldijk met rechts logement de Arend.

verandert; want het is duidelijk te bespeuren aan de overblijfselen van de killen die hier liggen, dat hier eertijds een arm van de Waal, ja misschien wel de rivier zelve, heen liep. Inmiddels heeft de thans op zij geschoven rivier hier breede uiterwaarden gevormd, en deze leveren weer de grondstof voor de talrijke steenovens, welke aan Bemmel en omstreken groote welvaart verschaft hebben.

Dat een rit langs den dijk hier zeer aan te bevelen is en in vele opzichten de voorkeur verdient boven de toeren met beperkt gezichteinder, die men in den omtrek van Nijmegen doet, behoeven wij wel niet te zeggen. Men heeft hier een verren horizon: schepen op de Waal; blauwende heuvels in de verte; lachende beemden; bloeiende dorpen, en wielen onderaan den dijk, waarlangs de huizen schilderachtig gegroepeerd liggen, als bij kleine meren, gelijk dit in de buurtschap Halderen het geval is. Op Halderen volgt het dorp Gent, dat in de middeleeuwen een kleine stad was, en een kasteel bezat, 't welk sedert lang gesloopt is, doch, te oordeelen naar afbeeldingen die er nog van bestaan, voldaan moet hebben aan alle eischen, die de verbeelding aan een ridderburcht zou durven stellen. Er zijn thans geen sporen van dit gebouw meer te vinden ; het later door den Heer Merkes van Gent gebouwde huis ligt op een andere plaats. Ook stond te Gent eertijds een kasteel, Poelwijk genaamd, waarvan thans nog een toren aanwezig is, terwijl het erf er van ingenomen wordt door een fraaie boerderij. Als men Gent voorbij is, komt men spoedig te Hulhuizen in de onmiddellijke nabijheid van de Waal, en ziet men in zijn omgeving kerktorens, als van Kekerdom, die aan de overzijde van de rivier, en verderop torens van dorpen die aan de overzij van de grenzen liggen. Zeer fraaie kribben en andere rivierwerken kunnen den belastingbetalers hier leeren waar het geld blijft dat aan den Waterstaat besteed wordt; want de Waal vereischt hier bij haar eerste verschijnen groote oplettendheid. Dat kan men gewaar worden aan de virtuositeit, waarmede zij in de onmiddellijke nabijheid van de kleine kapel te Holhuizen de dijken afslaat.

Wij zijn thans ook in de gelegenheid om deze machtige rivier hare intrede in ons land te zien doen, en wel, als we nog een weinig doorrijden, aan het fort te Pannerden, dat zich verheft ter plaatse waar de grootvorst van Europa's stroomen een deel van zijn water noordwaarts naar Arnhem en het andere naar Nijmegen zendt. Een heerlijken aanblik levert het stroomgebied hier op ; de groene weiden om ons heen ; de heuvels die reeds bergen worden in onze nabijheid, met den Eltenberg en zijn kerk, die boven allen uitsteekt, tegenover ons; het voortdurend verkeer van schepen, die zacht voorttrekken op den stroom, welke zooveel welvaart in ons land gebracht heeft, - en dan de gedachte aan den eersten Germaan, die hier op zijn uitgeholden boomstam kwam aandrijven en niet wist waarheen hij het houden zoude - noordwaarts of zuid - indien er toen althans geen andere Rijnarm is geweest dan nu, - zooals men wel zou vermoeden.

Wij vervolgen onzen weg langs den dijk, nu nog een weinig tot tegenover het dorp Pannerden, en slaan dan links om, naar Doornenburg. Aldaar vinden wij een welvarende gemeente en een merkwaardig oud kasteel, dat reeds menigmaal bezocht en beschreven is en nog altijd ongeveer in denzelfden toestand verkeert als voor veertig jaar geleden, behalve dat de oude bewoonster, Maria Clara von Delwig, vrouwe van Bemmel en Doornenburg, in 1847 in 83-jarigen ouderdom overleden is en het Gobelin behangsel uit de eetzaal met de schilderij, die de vlucht van Gijsbrecht van Amstel voorstelt, door de eigenaren elders onder dak gebracht zijn. En dit onder dak brengen was zeer nodig; want sedert tallooze jaren hebben leidekker en loodgieter op het kasteel Doornenburg niets meer verdiend. Reeds de oude bewoonster, die er met twee dienstboden en een huiskapelaan leefde, en veertig jaren geleden stierf, liet het vervallen, en sedert is die toestand voortdurend bestendigd.

Doornenburg vertoont thans al de allures van eert oud kasteel, en tevens een onweerstaanbare neiging om een bouwval te worden. Het heeft zijn voorpoort, die deerlijk vervallen is; zijn slotkapel, waarin sinds lang geen dienst meer wordt gedaan; de overblijfselen van wallen, grachten, die geheel en al verland zijn en waarin het riet welig tiert, en ook de katrollen nog in de kozijnen van de voordeur, waarover eenmaal de ketting van de ophaalbrug liep.

De Doornenburg ca. 1896.

Reeds veertig jaren geleden schreef Mr. A. W. Engelen, de onvermoeide wandelaar, er van, terwijl het nog bewoond werd : »De hoogere verdieping van het kasteel is in een deerniswaardigen toestand en gelijkt een ruïne. Het dak en de torens, die uit hetzelve oprijzen, zijn vol scheuren en gaten, waardoor de wind met een melankoliek geluid zich een doortocht baant. Tallooze kraaien en uilen, en soortgelijke lieftallige vogels, vinden hier jaar uit jaar in een ongestoorde schuilplaats. Er waren daar zoovele blijken van de voortdurende huishouding dezer dieren aanwezig, en zij bejegenden met zulk een oorverdoovend gekras den ongenoodigden indringer, dat het mij eenigszins moeielijk viel een der bouwvallige torens te bereiken. Toen mij dit echter gelukt was, kon ik mij eenige oogenblikken verlustigen in het gezicht van een uitstekend schoon landschap, nog voor een gedeelte door de stralen der avondzon verlicht, en verlevendigd door de beide op geringen afstand statig daarheen kronkelende

rivieren Rijn en Waal. Nadat wij deze verhevene standplaats verlaten hadden, daalde mijn vriendelijke geleider nog met mij ter neder in de diepe overwulfde keuken, en vervolgens in de nog diepere en verbazend uitgestrekte kelders van het slot, waarvan een gedeelte vroeger tot eens gevangenis ingericht was.»
Tien jaren later schreef een ander onzer letterkundigen - Mr. W. van de Poll -: »Toch is wellicht het tijdstip nog verre af, waarop het kasteel Doornenburg geheel in puin zal verzinken; want ofschoon het niet meer onderhouden wordt, zijn zijne muren en grondslagen zoo sterk, dat ze nog jaren lang het geweld des tijds kunnen tarten. Het is overigens bijzonder merkwaardig, niet slechts als gedenkstuk van middeleeuwsche bouworde, maar ook omdat het zulk een duidelijk denkbeeld geeft, hoe de voormalige verblijven der Edelen waren ingericht en werden bewoond. Men verbeelde zich een groot vierkant gebouw, op elken hoek met een hoog torentje voorzien, terwijl in het midden een hooge vierkante toren - thans van kap beroofd, doch vroeger met een koepeltorentje gedekt, - oprijst; voorts nog op den bovenkant der muren een borstwering met kanteelen, waarachter men voor de pijlen of kogels der belegeraars veilig was, en door welker tusschenruimte men den vijand zien en beschieten kon. De stichting dagteekent van het jaar 1565, doch het slot is in 1660 vernieuwd, welk jaartal men dan ook aantreft in de zoldering der groote zaal.«

Deze woorden, die dertig jaar geleden geschreven werden, zijn ook thans nog van toepassing. Alleen is de toestand van verval nog wat grooter geworden. De vloeren zijn gewoonlijk om te betreden, evenals de groote brug; en de vermeerdering van het aantal gaten in daken en vensters heeft aan de vogelen des hemels steeds gemakkelijker toegang verleend, en zij hebben dan ook de sporen achtergelaten dat zij hiervan een dankbaar gebruik maken.

Het kasteel, dat thans nog in zijn bestaan geëerbiedigd en eenigermate voor geheelen ondergang behoed wordt, is een bezitting van de familie van der Heyden, en voor belangstellenden toegankelijk. De sleutel er van is verkrijgbaar bij mejuffrouw de weduwe Dirksen, de bewoonster van de hoeve op den Buitenhof. Ofschoon het zware geboomte, dat den burcht eenmaal omringde, geducht aangesproken is, zoo mag de omgeving toch nog merkwaardig en bekoorlijk heeten. In de eerste plaats zij er van gemeld, dat alhier het riviertje ontspringt 't welk wij op onzen tocht zoo dikwijls ontmoet hebben. Uit twee kolken tegenover de voorpoort van het kasteel, die echter ook al weer door slooten gevoed worden, komt de Linge te voorschijn, en men mag aannemen dat zij het meest te danken heeft aan het water dat uit Rijn en Waal onder de dijken doorkwelt.
Wat verder bij Doornenburg zeer de aandacht verdient, is de bekende oude eikeboom. »Het volksverhaal«, zegt mr. W. van de Poll, »noemt dien boom den eenigst overgebleven telg der ontzaglijke wouden, die eenmaal dezen bodem bedekten, toen germaansche volksstammen dien in bezit namen; hij

schijnt ook inderdaad een der oudste boomen te zijn die in westelijk Europa gevonden worden, en wie weet hoe lang hij nog zijn bestaan kan rekken.«
Dertig jaar geleden werd dit geschreven, en thans staat de eeuwenoude eik er nog. Niet alleen zijn diep verval, maar ook zijn ontzettende dikte pleiten voor zijn ouderdom. De grootste helft van den stam is geheel verdwenen, en van het overgeblevene is niets meer aanwezig dan de schors. Voor de borst gemeten is de kleinste helft nog drie meter dik, zoodat de geheete boom eenmaal een omvang van ruim zes meter moet gehad hebben. Nog slechts enkele groene takjes sieren den korten stam.

Om den boom alleen reeds verdient Doornenburg - dat uitmunt om zijn fraaie R. K. Kerk en zijn gemeenteschool - een bezoek, 't welk men van Arnhem of Nijmegen uit per stoomboot brengen kan, of, omdat de booten hier niet zeer geriefelijk varen, liever per rijtuig. Een rit langs de dijken hier is zeer aan te hevelen, en doet volstrekt niet onder voor menigen toer in Arnhem's of Nijmegen's onmiddellijken omtrek; want men vindt hier bekoorlijke en afwisselende vergezichten op rivieren, dorpen en heuvels. In een paar uren rijdt men van Doornenhurg naar het liefgelegen Lent, langs het fraai in het geboomte gelegen huis Lent van den Heer Rau van Gameren. En van Lent uit zijn we in een ommezien te Nijmegen, hetzij we met de Gierbrug overvaren, of aan het station - dat het meest op een groote stoof gelijkt - op den trein gaan zitten. Wij sporen dan over de kunstige brug, die voor uitverkoreren ook te voet begaanbaar is, en een heerlijk uitzicht oplevert over de Waal en de landstreek die wij bezocht hebben.
Reizigers, die in korten tijd en op gemakkelijke wijze veel willen zien, kunnen wij het vergezicht dat Nijmegen's hooge spoorwegbrug oplevert, derhalve zeer aanbevelen.

De eik bij kasteel Doornenburg. Gelderse Volksalmanak 1837.

Straatnamen in Bemmel, Haalderen en Ressen

De Waaldijk

Maria Janssen-van Gelder

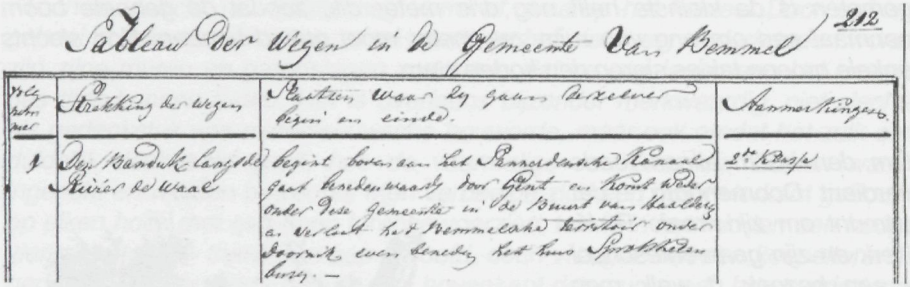
Tableau der Wegen in de Gemeente van Bemmel 212

Volgnummer	Strekking der Wegen	Plaatsen waar hij zijn aanvang en einde	Aanmerkingen
1	Den Bandijk langs de Rivier de Waal	begint boven aan het Pannerdensch Kanaal gaat benedenwaarts door Gent en komt weder onder dese gemeente in de buurt van Haalderen en verlaat het Bemmelsche territoir onder Doornik even beneden het huis Sprokkelenburg. —	2de Klasse

In "*Tableau der wegen in de Gemeente van Bemmel*", een document uit 1825, opgemaakt door de schout van Bemmel, lezen we onder: *volgnummer 1, Den Bandijk langs de Rivier de Waal begint boven aan het Pannerdensch Kanaal gaat benedenwaarts door Gent en komt weder onder dese gemeente in de buurt van Haalderen en verlaat het Bemmelsche territoir onder Doornik even beneden het huis Sprokkelenburg.*

In een brief van 12 augustus 1954 stellen Burgemeester en Wethouders de Raad der gemeente Bemmel voor om de straatnaamgeving te herzien. Al een week later geeft de Raad een nieuwe naamlijst uit. Den Bandijk krijgt de naam Waaldijk en wordt genoemd onder Doornenburg, Haalderen en Bemmel. Aldus besloten in de openbare vergadering van 19 augustus 1954.

De rivier de Waal lag vroeger veel dichter bij Bemmel. Langs de dijk liggen verschillende kolken of waaien, die getuigen van de dijkdoorbraken die er plaatsvonden. In de 17e eeuw werd de bocht in de rivier, die vlak langs het dorp liep, afgesneden. Een overblijfsel van de afgesneden rivierbocht kennen wij als de Strang, die nog altijd te zien is langs de dijk bij Bemmel. Als er ijs ligt is het een favoriete plaats om te schaatsen.

De Strang langs de Waaldijk in Bemmel.

Karikaturen van bekende Bemmelaren (3)

Tekening: J. van Eijsden (begin jaren 50 vorige eeuw) , tekst: A. Wierink

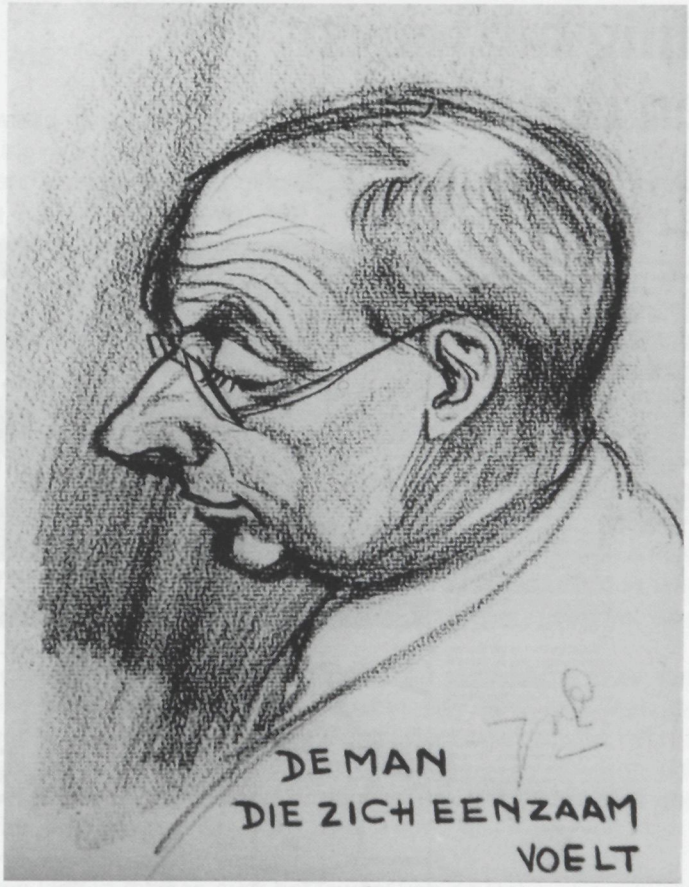

J. Helmich, tuinder

Een man – een kerel van de daad!
Voor het manneneiland steeds paraat.
Hij straalt alleen verrukt – en fluit –
Om een rode blos …. op een perzikhuid !

En toch, wanneer je dit bekijkt
En ziet hoe ieder trekje lijkt ….
Je denkt ..: meneer Jan, 't is goed bedoeld
't Is net … of hij zich eenzaam voelt !

Weinig bezwaren tegen doortrekken van snelweg A15

de gelderlander 17-5 1991

Door onze verslaggeefster

BEMMEL – Is de doortrekking van de A15 economisch haalbaar? Hoe breed wordt het tracé? Vragen die de inwoners uit de gemeente Bemmel en omgeving bezighouden, zo bleek gisteravond tijdens de voorlichtingsavond van Rijkswaterstaat over de mogelijke doortrekking van de A15 van Ressen naar Duiven. De vier woordvoerders van Rijkswaterstaat moesten echter in veel gevallen de antwoorden schuldig blijven.

De inwoners van Bemmel en omstreken waren gisteravond massaal naar het Wapen van Bemmel gekomen om zich te laten informeren over de startnotitie voor de studie naar de doortrekking van de A15. De woordvoerders van Rijkswaterstaat benadrukten daarbij sterk dat het gaat om een onderzoek. „Daarbij staat de vraag centraal of er een noodzaak is om die weg aan te leggen. En zo ja, of die belangen dan opwegen tegen de schade die wordt aangebracht aan natuur en landschap", aldus een van de plannenmakers, P. Huisman.

Wat bem betreft is het dan ook nog helemaal de vraag of de snelweg ooit doorgetrokken zal worden. Dat had kennelijk effect op het publiek, dat over het algemeen weinig weerstand tegen de doortrekking van de snelweg liet horen.

Wel wilde men weten in hoeverre rekening wordt gehouden met op- en afritten bij bijvoorbeeld Bemmel en Angeren. En of er onderzoek komt naar het effect van een combinatie van de A15 en de Betuwespoorlijn.

Burgemeester H. Bergamin, die de discussie leidde, maakte van de gelegenheid gebruik om te zeggen dat alle gemeentebesturen en het bedrijfsleven in de regio voor de aanleg van het nieuwe stuk weg zijn.

Verzet kwam wel van een vertegenwoordiger van de Gelderse Milieufederatie die in de zaal aanwezig was. „Alle natuur- en milieuorganisaties vinden doortrekking van de A15 absolute onzin. Elke meter asfalt trekt meer auto's aan. Dat gaat ten koste van natuur en milieu", aldus de woordvoerder van de milieufederatie. Hij vond dat Bergamin, als hij een onafhankelijke voorzitter was, dat standpunt ook had moeten meldden.

Alle belangstellenden kunnen tot 14 juni schriftelijk reageren op de startnotitie.

Rijkswaterstaat was met vier man van de partij om het grote aantal belangstellenden uit Bemmel en omstreken voor te lichten over doortrekking van de A15. Foto: Ger Loeffen

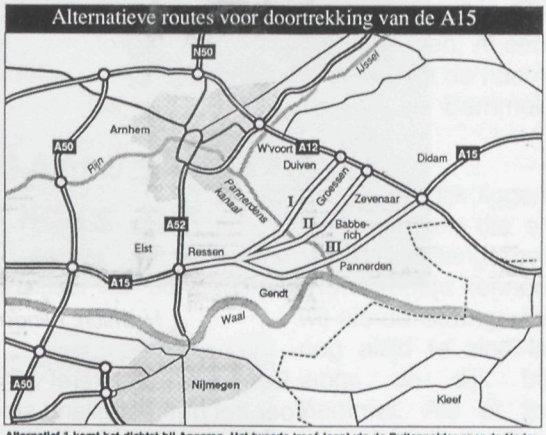

Alternatief 1 komt het dichtst bij Angeren. Het tweede tracé loopt via de Bultenpolder naar de Neder-Rijn en het derde alternatief loopt vlak langs Doornenburg.

Uut de ouwe deus

Maria Janssen-van Gelder

Snelweg A15

Zowat twintig jaor gelejen was d'r al 'n veurlichtingsaovend over de deurtrekking van de A15. Bemmel was uutgelopen um zich te laoten infermieren. Volges de krant ging 't toen nog mar um 'n onderzoek. Of dat 't wel nodig zou zien um de weg aon te leggen en wat de gevolgen zouen zien vur de natuur.

Toen de plannen vur de Betuwelijn wieren besproken zien d'r ok van die ienspraokaovenden gehouwen. Uut Angeren waren d'r minsen die 'n makette hadden gemakt van de Betuwelijn mit de brug die daor meugelijk zou motten kommen. Ze hadden 'm precies op schaol gemakt. Wat 'n monsterlijk ding ien dat rustige landschap. 't Zag d'r niet uut! Uuteindelijk kwam daor gin brug mar 'n tunnel. D'r wier toen ok nog es de suggestie gedaon um mar medeen de A15 daor nèver aon te leggen, mar daor was toen zeker nog gin plan vur.

De deurtrekking van de A15 is 'n gebed zonder end. Korts ston d'r ien de krant dat 'n tunnel wer niet per sé hoefde en dat 'n brug ok wel kon. Je vraog je toch af wat dan die makette en da bezwaor uut Angeren gehollepe het vur de A15?

Dezer dagen las ik ien de krant dat de nije minister d'r over dink um de deurtrekking van Ressen naor het oosten niet deur te laoten gaon. Veul minsen wer op de achterste benen! De provincie Gelderland het 100 miljoen beschikbaor um de weg juus wel aon te leggen. Ze vienden dat de weg noodzaokeluk is vur de regio en durrum willen ze niet akkoord gaon mit de plannen van de minister.

Ien Angeren klagen minsen over het lawaai van de Betuwelijn en willen van de gemeente weten hoe dat da straks geet as de A-15 is aongeleid. De gemeente kan daor nog niks over zeggen, mar je kun op de klompen wel aonvuulen dat ze veul ongemak zullen kriegen as daor 'n brug over 't waoter wurd aongeleid. As de weg d'r toch mot kommen, doe dan mar 'n tunnel.

Zomerkamp verkenners 1964

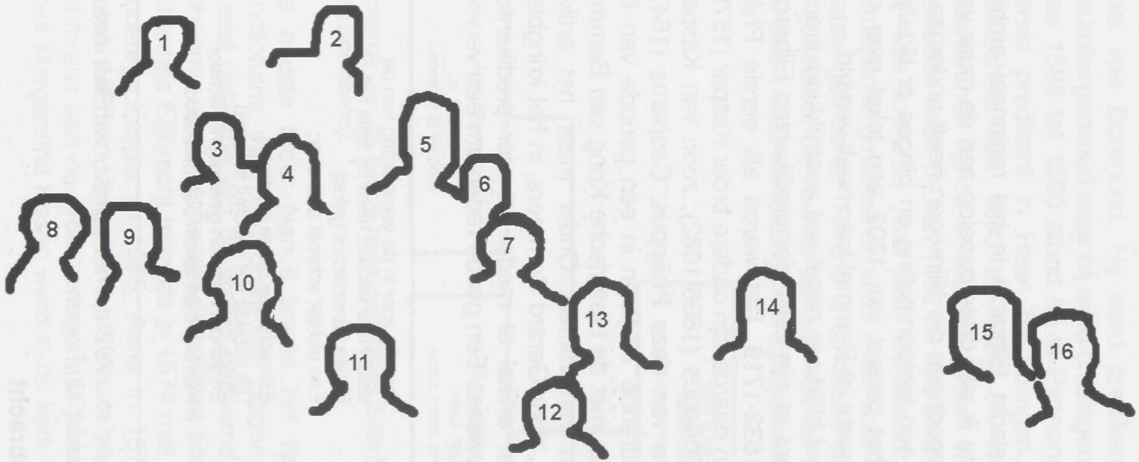

Bovenstaande foto is gemaakt in 1964 in Well, Noord-Limburg. Het is het einde van het zomerkamp van de verkennersgroep St. Donatus uit Bemmel en we worden opgehaald door kolenboer Nol van Rossum met zijn nieuwe vrachtauto. De wagen is al volgeladen met bagage en kampeermateriaal, maar er is nog wel even tijd voor een groepsfoto. Die wordt gemaakt door vaandrig Jan Peters.

Op de foto staan: 1. Theo van Merwijk, 2. Hans Stoffels, 3. Paul Oude Ophuis, 4. Theo Heimen, 5. Gijs Bouwman, 6. Nol van Rossum, 7. Louis Janssen, 8. Willem Jansen, 9. Raynier Akkermans, 10. Ernest van Oppenraaij, 11. Willy Schouten , 12. Ge van Huet, 13. Nico de Jong, 14. Sjaak van Gelder, 15. Gerard van Gelder, Hopman, 16. Wim Kersten.

Gijs Bouwman

Vier predikanten Eilbracht te Bemmel in de 17e en 18e eeuw

Hans Bauer

Ter inleiding

Tijdens het onderzoek naar het geslacht Eilbracht in het regionaal archief Nijmegen aan de Mariënburg ontdekte ik vier grote panelen aan de muur van de studiezaal. Alle vier betroffen belegeringen die Nijmegen heeft ondergaan. Deze panelen waren afkomstig van een tentoonstelling en hingen er tijdelijk. Tot mijn verbazing ontdekte ik op het paneel van 1702 een tekst over de heldenrol die predikant Casparus Eilbracht uit Bemmel toen heeft vervuld.
Verder was het opvallend dat Bemmel blijkbaar nogal wat aantrekkingskracht heeft uitgeoefend op dit geslacht want er zijn zelfs vier predikanten Eilbracht beroepen geweest in de periode 1632-1719. Dat waren als eerste Philip (1580-1637) in de jaren 1632-1635 en daarna zijn oudere broer Kaspar (1575-1640) van 1636-1640. Vervolgens Philippus (1606-1682), zoon van Kaspar, van 1657-1682 en tenslotte de zoon van deze Philippus, Casparus (1647-1719) van 1683 tot 1719. Dus gedurende 70 jaren in een periode van 87 jaren. Reden om contact op te nemen met de Historische Kring van Bemmel die mij veel nuttige informatie kon verschaffen. Onder meer het artikel "Bemmelse dominee redt Nijmegen", door Gerard Sommers, in het kringblad van januari 1994. Hij deelde in dat artikel al mede dat vier predikanten Eilbracht te Bemmel beroepen zijn geweest. Een goede reden om een vervolg te publiceren over hen alle vier.

Caspar Eilbracht, een Bemmelse predikant, had toevallig op die warme zondagmorgen 11 juni 1702 een preekbeurt in de Stevenskerk. Halfweg de dienst hoorden de kerkgangers plotseling schreeuwen "De Fransen staan voor de stad". Iedereen raakte in rep en roer en de verwarring was groot. Maar dominee Eilbracht speelde een hoofdrol. Hoewel zijn ambt zich slecht verdraagt met de krijgskunst ging hij zijn kerkgangers moedig voor in de verdediging van de stad. Naar verluidt heeft hij zelfs het eerste kanonschot gelost.
Een dichter schreef daarover:

Eilbracht, die brave predikant
Die maakte het geschut in brand
En schoot met een gewenschte schoot
Vijf ruiters en zeven paarden dood

Tekst over de rol van Kaspar Eilbracht in 1702 op het paneel van het beleg van Nijmegen in 1702. Regionaal Archief Nijmegen.

De oorsprong van het geslacht Eilbracht

Johannes Eijlbreght, de vader van de broers Kaspar en Philip, werd geboren in 1543 op de Eijlbreghthof te Herford (Dld.) als zoon van Job Eijlbreght. Herford ligt ten oosten van Osnabrück, bij het Teutoburgerwoud. Hij werd rooms-katholiek gedoopt en studeerde theologie aan de universiteiten van

Herford, Münster, Düsseldorf en in 1570 in Rostock. Aanvankelijk was hij Franziskaner monnik maar hij ging over tot de leer van Maarten Luther en werd rector van de Latijnse school te Horn van 1571 tot 1578. Horn is nu een deel van Dortmund. Hij werd predikant in 1578 te Schwalenberg in het Teutoburgerwoud waar hij werd ontslagen wegens echtbreuk in 1587!
Van 1588 tot 1590 stond hij in Pyrmont en van 1591 tot 1593 werd hij de eerste predikant in Haan bij Solingen, vervolgens in Wermelskirchen bij Remscheid van 1593 tot 1599 en in Odenkirchen van 1599 tot 1602. Odenkirchen ligt ca 15 km ten oosten van Roermond bij Mönchengladbach.[2] Tenslotte heeft hij van 1602 tot zijn dood in 1626 te Hoch-Emmerich gestaan. Hij was toen 83 jaar oud. Opvallend is dat Johannes in vele plaatsen beroepen is geweest en vaak maar voor enkele jaren, behalve in de eerste en laatste gemeente. Tevens is opvallend dat hij steeds meer richting Nederland is gekomen. De roerige periode van de Reformatie in het Duitsland van toen zal daar mede aanleiding voor zijn geweest.

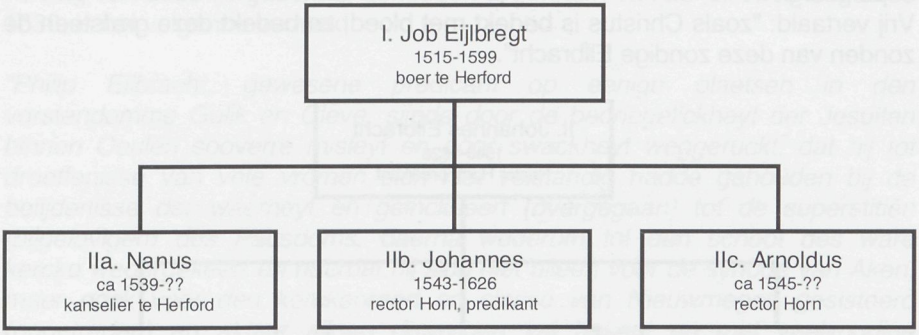

Schema van de eerste twee generaties Eijlbreght. (NB: Mogelijke andere kinderen zijn nog onbekend).

De oudste broer Nanus bracht het tot kanselier, de hoogste regeringsfunctionaris, van de Vrouwe van Herford[3]. In de familiestukken wordt hij de meest geleerde van de broers genoemd. Zijn jongere broer Arnoldus volgde Johannes op als rector van de Latijnse school te Horn.
Johannes Eijlbracht trouwde in 1574 met Margaretha Resen en zij kregen zes kinderen: Kaspar in 1575, Anna in 1577, Adolph in 1579, Philip in 1580, Ursula 1583 en Margaretha (de eerste) in 1585. In 1587 is de eerder vermelde echtbreuk aan de orde geweest[4]. Blijkbaar is het een tijdelijke breuk geweest want Margaretha Resen werd in de kerk van Odenkirchen voor de predikstoel

---

[2] J. Anspach in De Navorscher, nr. 28, p. 143 en 144.
[3] J. Anspach in De Navorscher, nr. 28, p. 143.
[4] Zentrum der Evangelischen Kirchen Rheinland te Düsseldorf, status Johannes Eilbracht.

begraven op 15 oktober 1599 toen Johannes daar predikant was. Zij moet dus met Johannes na Schwalenberg meegegaan zijn naar Pyrmont, Haan, Wermelskirchen en Odenkirchen.

Johannes trouwde voor de tweede keer rond 1601, waarschijnlijk te Odenkirchen, met een tot nu toe onbekende vrouw en kreeg met haar nog drie dochters: Margaretha (de tweede) (Margaretha de eerste was kennelijk overleden) en twee dochters waarvan de namen niet bekend zijn. Hun bestaan is bekend omdat zij getrouwd zijn[5]. Deze trouwakten moeten nog in Duitsland gezocht worden, net als vele andere gegevens. Johannes is overleden op 26 september 1626 te Repelen, oud 83 jaren, 7 maanden en 12 dagen, in het huis van zijn dochter Margaretha. Op zijn sterfbed vroeg hij het volgende epigram op zijn grafsteen te plaatsen:

"Eilbrachtii, cuius peccatum sanguine Christus omne tegit, lapis hic ossa sepulta tegit".
Vrij vertaald: "zoals Christus is bedekt met bloed, zo bedekt deze grafsteen de zonden van deze zondige Eilbracht".

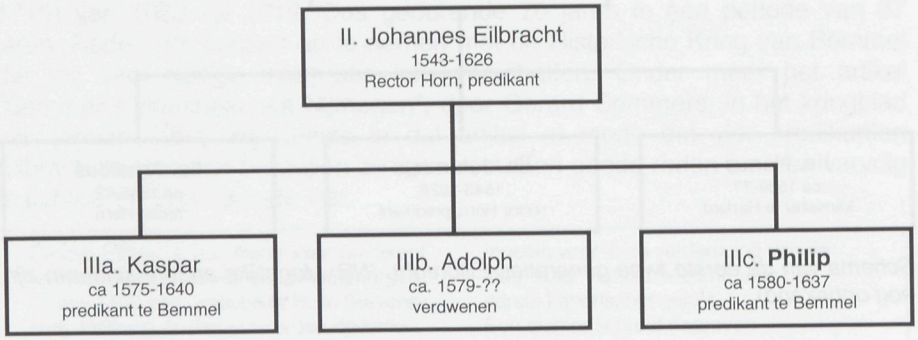

Schema van de derde generatie, zoons van Johannes Eilbracht. (NB: Voor de overzichtelijkheid zijn de dochters niet vermeld).

Philip, de eerste predikant Eilbracht te Bemmel van 1631 tot 1636

Philip is de derde zoon van Johannes en hij studeerde theologie te Heidelberg waar hij in 1601 afstudeerde. Hij wordt genoemd als predikant te Randerath in het middelkwartier van Gulik, ten oosten van Sittard van 1602 tot en met 1604. Daarna werd hij beroepen te Heinsberg in 1605, een grotere buurgemeenschap, nog dichter bij Sittard[6]. Indertijd heeft hij te Sittard in het geheim gepreekt omdat het protestantisme in die periode daar verboden was. Vervolgens was hij predikant te Xanten bij Kleve van 1610 tot 1613 en

---

[5] J. Anspach in De Navorscher, nr. 28, p. 143.

[6] J. Deussen, Geschichte der Reformierten Kirche Heinsberg.

Grevenbroich, ten zuiden van Mönchengladbach vanaf 1614. Daar moest hij in 1616 de vlucht nemen naar Düren, tussen Aken en Keulen[7]. In zijn Dürense tijd was hij van 1616 tot 1625 president van de Jülicher synode. Tevens was hij inspecteur der tweede klasse in het gehele Roergebied in 1622-1623[8]. Ook hier werd hij verdreven, in 1628.

Hij is toen korte tijd katholiek geweest, vervulde een rol in de contrareformatie en werd "der Ireniker" (vredestichter) genoemd. Hij probeerde de katholieke en protestantse religieuzen met elkaar te verzoenen met zijn geschrift over de gezamenlijke weg van de katholieken en protestanten, getiteld "Via compendiaria ad Catholicam Ecclesiam" (De kortste weg met de katholieke kerk), gedrukt in 1628 door Gerhard Grevenbruch te Keulen[9]. Waarschijnlijk woonde hij van 1624 tot 1631 te Keulen. Wat hij daar gedaan heeft is niet bekend. Maar in 1630 legde hij de protestantse geloofsbelijdenis opnieuw af, eerst voor de synode te Aken en vervolgens voor de Gelderse synode. In het verslag van deze vergadering, gehouden te Arnhem van 28 juli t/m 3 augustus 1630, is het volgende vermeld.

"Philip Eilbracht, gewesene predicant op eenige plaetsen in den vorstendomme Gulik en Cleve, sijnde door de bedriegelickheyt der Jesuiten binnen Ceulen sooverre misleyt en door swackheyt weggeruckt, dat hij tot droeffenisse van vele vromen sich niet volstandig hadde gehouden bij de belijdenisse der waerheyt en geinclineert (overgegaan) tot de superstitiën (bijgelovigen) des Pausdoms, daerna wederom tot den schoot des ware kercke wedergekeert en naerdat hij sich niet alleen voor de synode van Aken, maer oock voor den kerckenraed en classe van Nieuwmegen gesisteerd (opgetreden) en aldaer sijnen droevigen val bekent en met veelvoudige traenen beklaegt hadde, opentlick voor de gemeente van Nieuwmegen wederom versoent en in den schoot der gemeente aengenomen."[10]

Hij werd beroepen in 1631 te Bemmel.[11] Philip schreef toen zijn tweede geschrift, een nadere uitleg van het eerste, getiteld "Exanarthesis Viae Compendiariae", gedrukt te Nijmegen door Nicolaes van Hervelt in 1633.[12]

Hij trouwde drie keer. In ca 1603 met Metgen van der Brüggen bij wie hij een dochter Anna kreeg. Metgen is reeds in 1604 overleden, wellicht in verband

---

[7] Zentrum der Evangelischen Kirchen Rheinland te Düsseldorf, status Philipp Eilbracht
[8] Zentrum der Evangelischen Kirchen Rheinland te Düsseldorf, status Philipp Eilbracht
[9] Rudolph Lohr, Wirken und Schicksal eines reformierten Pfarren, Monatshefte für Kirchengeschichte des Rheinlandes, volume 4, p. 97-128, Düsseldorf, 1958
[10] J. Anspach in De Navorscher, nr. 27, p. 142.
[11] Centrum Protestantse kerken Nederland te Utrecht, repertorium van Lieburg, p. 59
[12] Gheprint te Nymeghen, 1479-1794, nr. 9.5, p. 106

met de geboorte van Anna (de eerste), die jong is overleden. In ca 1606 trouwde hij met Anna Renbach waarmee hij drie kinderen kreeg: Anna (de tweede), Abraham en Maria. Zoon Abraham is in 1619 overleden. Anna Renbach stierf aan de pest vóór 1628. Deze mededeling is niet gebaseerd op archiefvondsten maar op aantekeningen van de familie zelf die bewaard zijn gebleven.[13] Met zijn derde vrouw Elsken ten Oort trouwde hij te Bemmel op 8 november 1631. Zij was weduwe van Conradus Heckerus die predikant is geweest in Schenkenschans. Philip was echter weinig huwelijksgeluk beschoren want Elsken werd te Bemmel begraven op 11 maart 1634. Zij hadden geen kinderen. Hij vertrok begin 1635 uit Bemmel naar Rees (Dld.), 15 km oostelijk van Kleve. Het lijkt er sterk op dat zijn vertrek te maken heeft gehad met de dood van zijn derde vrouw. Hij is één van de weinige predikanten Eilbracht die tegen de stroom naar Duitsland terugkeerde, zij het dan niet ver van de grens.

De vroegste afbeelding van de kerk, tekening door Cornelis Pronk anno 1731. Collectie Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

Van hem is een brief aan zijn vader Johannes bewaard gebleven waarin hij spreekt over zijn broer Adolph als iemand met minder verstand die reeds op jeugdige leeftijd verdwenen is en van wie niemand in de familie meer iets heeft vernomen.[14] Volgens het repertorium van Lieburg wordt deze Adolph vermeld als predikant van Bemmel en Ressen van 1630-1634, dus vóór en tegelijk met Philip. Maar dat is ten onrechte want in de archieven van de Hervormde gemeente van Bemmel is daarvan niets gebleken. Volgens van Lieburg zou hij toen naar Rees in Duitsland zijn gegaan maar in het repertorium van het

[13] J. Anspach in de Navorscher nr. 28, p. 145-146

[14] J. Anspach in de Navorscher nr. 28, p. 146

archief in het Centrum van de Evangelische kerken Rheinland te Düsseldorf is hij helemaal niet bekend als predikant.
Philip heeft een turbulent leven geleid in de uitoefening van zijn beroep. En in zijn privé-leven heeft hij veel leed ondergaan. Het is niet zo vreemd dat hij slechts 57 jaar oud geworden is. Hij werd te Rees begraven in 1637.

Kaspar, de tweede predikant Eilbracht te Bemmel van 1636 tot 1640
Deze Kaspar is de oudere broer van Philip. Hij studeerde af in theologie te Herborn in 1596 en werd pas als predikant beroepen te Heinsberg en Sittard in 1600. Hij ging dus zijn jongere broer Philip in deze gemeenten voor. Wat hij tussen 1596 en 1600 heeft gedaan, is niet bekend. In 1602 volgde hij zijn vader Johannes op in Odenkirchen (Dld.) waar hij in 1626 werd verdreven. Hij stuurde een ongedateerde brief aan de Keurvorst Ferdinand van Keulen waarin hij meldt dat hij ten onrechte uit zijn ambt is gezet en hem nederig verzoekt om hem te zuiveren van lasterlijke zwartmakerij en zijn ontslag teniet te doen om zijn godsvruchtige werk te kunnen voortzetten en zijn gezin te kunnen blijven onderhouden.

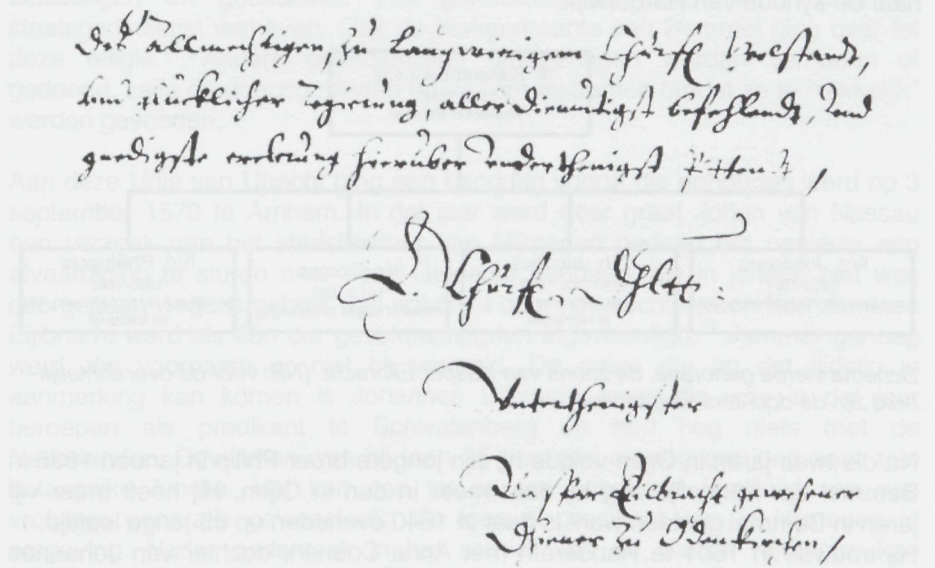

Eindfragment van de brief van Kaspar Eilbracht aan de Keurvorst Ferdinand, anno 1626[15]

[15] Hauptstatsarchiv Düsseldorf, Kurkeln II, 2467, p. 163

Transcriptie:
des Allmächtigen, zu langwieringen Churfürstl. Wohlstandt und glückseligen Regierung allerdemütigst befehlendt und gnädigste Erklärung hierüber unterthenigst bittend,
E. (Edle) Churfl. (Churfürstlige) Dhlte:Durchleuchtige)
Unterthenigster
Kasper Eilbracht, gewesenen
Dhiener zu Odenkirchen

Er is geen antwoord op deze onderdanige brief van Kaspar Eilbracht aanwezig in het archief van de Keurvorst. Het ligt in de rede te veronderstellen dat er niet op gereageerd is.

Volgens de acta van de Nijmeegse synode van 1628 was hij een nieuwe predikant zonder beroepen gemeente. Hij zou een poos als leenpredikant te Venlo optreden maar om één of andere niet nader vermelde reden is dat niet doorgegaan. Waar hij verder van 1628 tot 1633 heeft gewoond en wat hij heeft gedaan is niet bekend. Hij is in 1633 beroepen te Oijen en was daar tot eind 1635. Hij was in augustus 1635 correspondent van de classis Nijmegen naar de synode van Harderwijk.

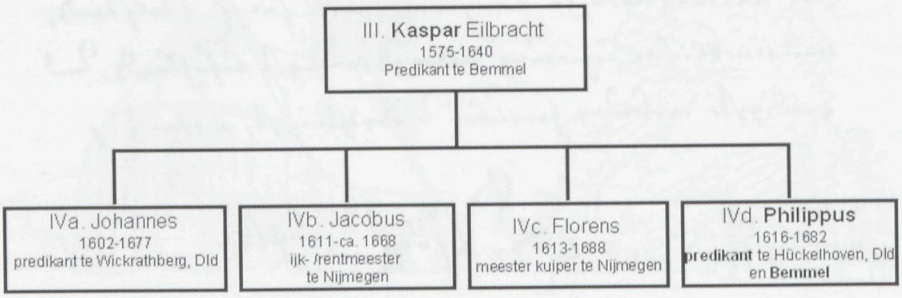

Schema vierde generatie, de zoons van Kaspar Eilbracht. (NB: voor de overzichtelijkheid zijn de dochters weggelaten).

Na die twee jaren in Oijen volgde hij zijn jongere broer Philip in januari 1636 in Bemmel op. Kennelijk zag hij daar meer in dan in Oijen. Hij heeft maar vijf jaren in Bemmel gestaan want is daar in 1640 overleden op 65-jarige leeftijd.
Hij trouwde in 1601 te Randerath met Anna Coenen, dochter van Johannes Coenen, schoolmeester te Odenkirchen.[16] Zij kregen zeven kinderen: Johannes in 1602, Margaretha in 1605, Agnes in 1609, Jacobus in 1611, Florens in 1613, Sybilla in 1614 en Philippus in 1616.[17]

---

[16] Zentrum der Evangelischen Kirchen Rheinland, status Kaspar Eilbracht
[17] J. Anspach in de Navorscher nr. 28, p. 149-150

De 80-jarige oorlog van 1568 tot 1648

Het functioneren van de predikanten, vader Johannes en de zoons Kaspar en Philip, in hun werkzame periode, moet bezien worden in het licht van deze oorlog, die van 1568 tot 1648 in de Nederlanden heeft plaatsgevonden, zij het niet constant. Deze langdurige oorlog wordt vooral beschouwd als een godsdienstig conflict. En natuurlijk ging het over de uitoefening van macht. Maar er was ook sprake van culturele en op den duur economische factoren die door de verschillen in de godsdiensten werden bepaald. In het protestantisme werd vooral een sobere levensstijl voorgehouden. Men spaarde geld en investeerde in het eigen ambacht of bedrijf. Het ging hen financieel steeds beter dan de katholieken.

Na het verdrijven van de Spanjaarden uit de westelijke en noordelijke Nederlanden werd in de Unie van Utrecht op 23 januari 1579 een overeenkomst getekend tussen een aantal Nederlandse gewesten, waarin werd overeengekomen dat men zich gezamenlijk zou inzetten om de Spanjaarden het land uit te jagen en waarin daarnaast een aantal staatkundige zaken werd geregeld op het gebied van bijvoorbeeld defensie, belastingen en godsdienst. Het gereformeerde geloof werd zelfs tot staatsgodsdienst verheven. Ook de kerkgemeente van Bemmel ging over tot deze religie.[18] Andere godsdienstige groeperingen werden verboden of gedoogd, zelfs de doopsgezinden en de remonstranten omdat ze te "rekkelijk" werden gevonden.

Aan deze Unie van Utrecht ging een Landdag vooraf die gehouden werd op 3 september 1578 te Arnhem. In dat jaar werd door graaf Johan van Nassau een verzoek aan het stadsbestuur van Nijmegen gedaan om opnieuw een afvaardiging te sturen naar deze Gelderse Landdag, die in januari niet was doorgegaan wegens gebrek aan opkomst door het slechte weer. Een dominee Eijlbracht werd als één der gevolmachtigden afgevaardigd.[19] Jammer genoeg werd zijn voornaam er niet bij vermeld. De enige die op dat tijdstip in aanmerking kan komen is Johannes Eilbracht maar die was in dat jaar beroepen als predikant te Schwalenberg en had nog niets met de Nederlanden. Bovendien was hij toen 35 jaar oud en nog erg jong voor zo'n belangrijke functie. Het kan een tot nu toe onbekend familielid van een vroegere generatie geweest zijn die toen al predikant was in Nijmegen of omgeving. Nader onderzoek in het archief van de classis Nijmegen kan wellicht duidelijkheid geven.

---

[18] J. Verburg, "De geschiedenis van de Ned. Hervormde kerk in Bemmel", Herberts Elst, april 1991

[19] Regionaal Archief Nijmegen, toegang nr. 314, inv. nr. 2233

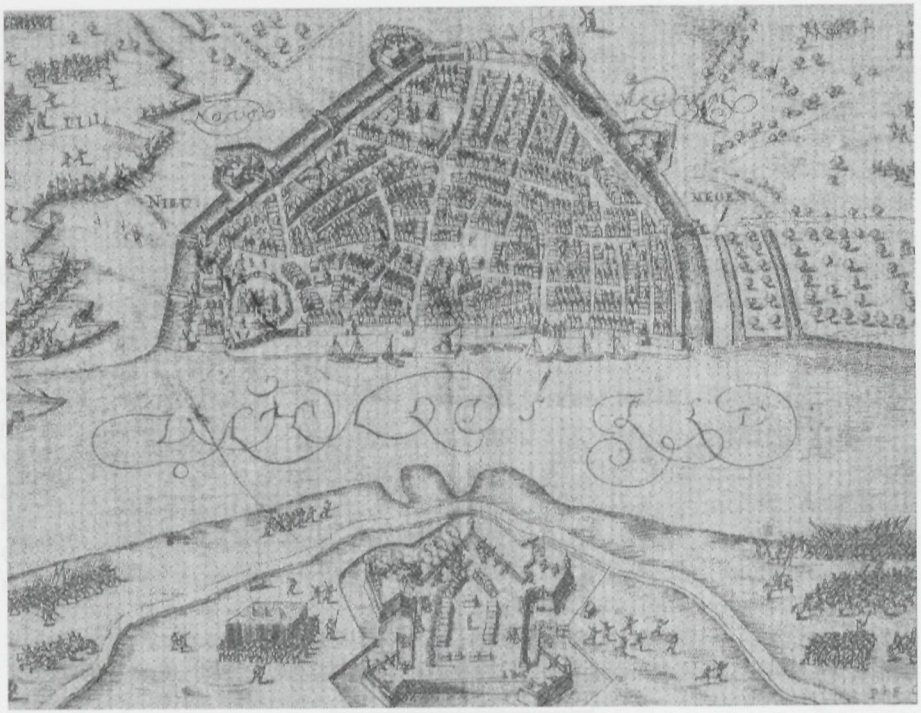

Beleg van Nijmegen door Prins Maurits in 1591.

In 1591 heeft Prins Maurits de stad Nijmegen belegerd en na hevige gevechten en vernielingen op de Spanjaarden heroverd. Bemmel lag toen geruime tijd in het frontgebied tussen de Nederlandse en Spaanse legers en zal wel een tik mee gekregen hebben. Op de afbeelding is duidelijk te zien dat het beleg ook vanuit de overzijde van de Waal, dus vanuit Lent, heeft plaatsgevonden.

De 30-jarige oorlog van 1618 tot 1648

Deze woedde vooral in Duitsland en Frankrijk en heeft vele slachtoffers geëist. Het Duitsland van toen werd gekenmerkt door zeer vele kleine graafschappen en hertogdommen zonder een sterk centraal gezag zoals dat in de Nederlanden wel was ontstaan. De protestantse en rooms-katholieke predikers in Duitsland waren afhankelijk van de keuze van religie die de adellijke baas maakte en daardoor was hun bestaan allerminst zeker. Ook Kaspar en Philip Eilbracht hebben dat ondervonden. Het is dan ook niet voor niets dat vele Duitse predikanten in deze periode in de Nederlanden terechtgekomen zijn, waaronder ook een aantal dat in het geslacht Eilbracht getrouwd is: Kramer, Luiscius, Neomagus, Peltzer, Tielenius, Ruppius,

Schadd en Weyermann. Beide oorlogen werden beëindigd met de vrede van Münster in 1648.

Vrede van Münster in 1648, naar een kopie van het schilderij van Gerard ter Borch[20] *(Deze kopie bevindt zich in het Rijksmuseum te Amsterdam, het originele schilderij is in de National Gallery te Londen).*

Philippus, de derde predikant Eilbracht te Bemmel van 1657 tot 1682

In 1642, op de leeftijd van 26 jaar, begon hij aan de studie theologie te Groningen en hij studeerde af te Deventer in 1646.[21] De vraag is waarom hij zo laat nog ging studeren. Zijn vader was in 1640 reeds overleden en zijn moeder zal toen nog in Bemmel gewoond hebben. Misschien heeft de dood van zijn vader daarbij een rol gespeeld. Wat hij in de periode 1647 tot 1650 heeft gedaan en waar hij gewoond heeft, is niet bekend. Wel is bekend dat hij ca 1646 trouwde met Sophia Coenen van wie nog moet worden uitgezocht of zij familie is van haar schoonmoeder Anna Coenen. Waar dit huwelijk gesloten werd, is nog niet bekend. Van hen is slechts één kind bekend: zoon Casparus, geboren ca 1647.[22]

---

[20] Platenatlas voor de Vaderlandse geschiedenis, J.B. Wolters Groningen en Den Haag, 1911, p. 98

[21] Zentrum der Evangelischen Kirchen Rheinland te Dússeldorf, status Philippus Eilbracht

[22] J. Anspach in de Navorscher nr. 28, p. 151

Philippus werd eerst beroepen in Duitsland, te weten in Hückelhoven en Wassenberg van 1650 tot 1657.[23] Die plaatsen liggen in het Guliker land bij Heinsberg, ten oosten van Sittard. Met de vrede van Münster in 1648 was een einde gekomen aan de 80-jarige en 30-jarige oorlog en was er een toestand van rust ontstaan in Duitsland en de Nederlanden. Toch is het merkwaardig dat zijn oudste broer Johannes en hij naar Duitsland zijn gegaan. Johannes is daar als predikant te Wickrathberg gebleven maar Philippus kwam terug en werd beroepen te Bemmel in september 1657.[24] Aangenomen mag worden dat hij daar alleen kon komen als zijn vader en zijn oom goed gefunctioneerd hadden. Hij is daar 25 jaar predikant geweest tot aan zijn dood in 1682.

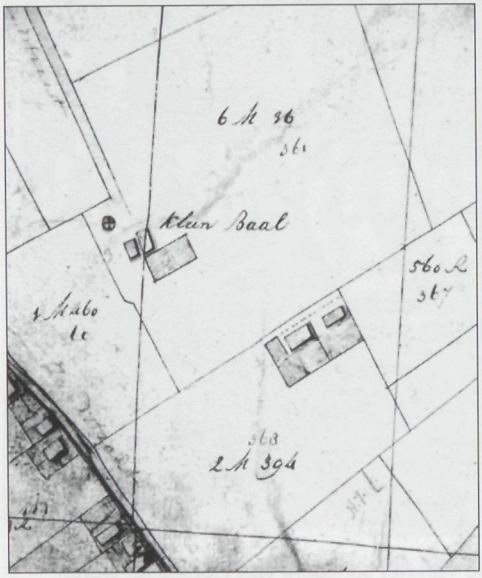

Detail van de verpondingskaart van 1810 met Klein Baerle.

Philippus komt voor in een akte in 1660 waarin hij garant staat voor het binnen enkele dagen ratificeren van een overeenkomst tussen enkele edelen waaronder de graaf van Waldeck Piermont. Het betreft de heerlijkheden in het land van Gulik. Dit zal ongetwijfeld nog verband hebben gehad met zijn functioneren als predikant te Hückelhoven en Wassenberg.

In zijn Bemmelse periode bouwde hij een redelijk bezit aan onroerend goed op. Hij werd middels gerechtelijke verkoping eigenaar van het Klein Baerle (nu Klein Baal), gelegen in Haalderen.

De tekst van de akte luidt als volgt.
Gerichtelicke vercopinge van erffgoederen tot Bemmel gelegen Clein Baerle genoemt. Anno 1661 de 22ste januari is die eerwaarde Philippus Eilbracht bedienaar des heiligen evangelie te Bemmel en Ressen koper geworden en aangenomen van huis, hof, boomgaard, bouw- en weiland genoemd Klein Baerle, groot omtrent zevenentwintig

---

[23] Zentrum der Evangelischen Kirchen Rheinland, status Philippus Eilbracht
[24] Centrum Protestantse kerken Nederland te Utrecht, repertorium van Lieburg, p. 58

morgen, doch zo groot en klein als het in verscheidene percelen in het kerspel Bemmel in het ambt Overbetuwe met alle rechten en toebehoren in haar voornoemde bepalingen gelegen zijn. Het eigendom behoorde aan jonker Robert Moor, luitenant, voor vrij allodiaal erfgoed, uitgezonderd tien roeden en enige voeten min of meer dijk in twee verscheiden blokken boven en beneden de molen te Bemmel, gedijkplicht, liggende erboven Paulus Wageman en beneden de Vicarie, groot ongeveer vijf roeden, en het benedenste groot omtrent vijf roeden, daarboven de Heer van Serooskerken en de erven Wageman voornoemd gelegen zijn. enz, enz voor de som van zevenduizend achthonderdendertig guldens enz enz[25]

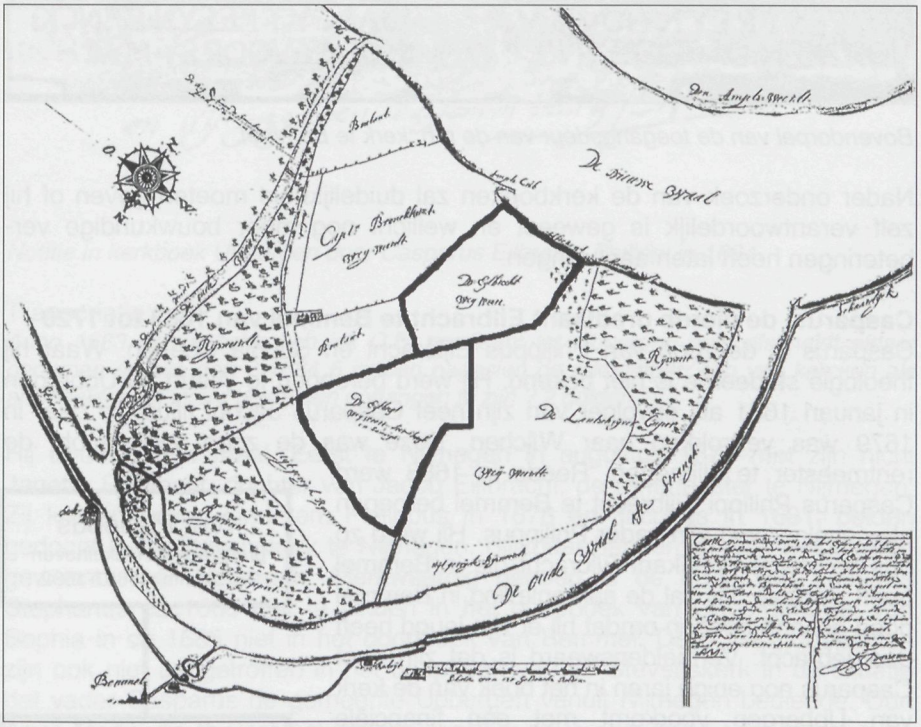

Kaart van "Het Eiland" te Bemmel.[26]

Tevens werd Philippus eigenaar van percelen op "Het Eiland" te Bemmel.[27] Dat is een gebied dat is ontstaan door het rechttrekken van de Waal, verder

---

[25] Het Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr 314, fol. 131v-132

[26] Het Gelders Archief, verzameling kadastrale kaarten

[27] Het Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr 0193, fol. 314 en 315

van het dorp Bemmel af. De oude bedding is langzamerhand verland. Op de kaart is Ds Eilbracht als de eigenaar van de twee percelen vermeld.

In zijn tijd is de toegangsdeur van de kerk omlijst met een kozijn van hardsteen. In de bovendorpel is de onderstaande tekst met het jaartal 1679 aangebracht:
"WEEST REYN HOUT U ALTYT KLEYN DENCKT OP DEN DAGH DIE NIEMANT VOOR BY MACH".

Bovendorpel van de toegangsdeur van de n.h. kerk te Bemmel.

Nader onderzoek van de kerkboeken zal duidelijkheid moeten geven of hij zelf verantwoordelijk is geweest en wellicht nog meer bouwkundige verbeteringen heeft laten aanbrengen.

Casparus, de vierde predikant Eilbracht te Bemmel van 1683 tot 1720
Casparus is de zoon van Philippus Eijlbracht en Sophia Coenen. Waar hij theologie studeerde is niet bekend. Hij werd beroepen te Weurt en Ubbergen in januari 1681 als opvolger van zijn neef Casparus Jacobi filius die daar in 1679 was vertrokken naar Wijchen. Deze was de zoon van Jacob, de rentmeester te Nijmegen. Reeds in 1683 werd Casparus Philippi Eijlbracht te Bemmel beroepen als opvolger van zijn vader Philippus. Hij werd zo dus de vierde predikant Eilbracht die in Bemmel heeft gestaan. Hij zal de samenleving in Bemmel goed gekend hebben omdat hij er zijn jeugd heeft doorgebracht. Vermeldenswaard is dat zijn neef Casparus nog enige jaren in het boek van de kerk van Ubbergen voorkomt met een financiële nasleep. Om duidelijk onderscheid te maken werden de beide Casparussen vermeld met de vaders naam: óf Jacobi óf Philippi. Casparus Philippi Eilbracht heeft zijn zaken netjes en snel afgewerkt.

IVd. Philippus
predikant te Hückelhoven en Bemmel 1657-1682

Va. Casparus
ca 1647-1719
predikant Weurt, Ubbergen en Bemmel 1683-1719

Schema vijfde generatie, de zoon van Philippus, NB: andere kinderen zijn niet bekend.

Om zijn gehele rekening financieel af te sluiten, is Casparus weer in Ubbergen terug geweest op 17 januari 1684 in het huis Ubbergen. Ook daarvan

is een akte opgemaakt.[28] In de ruim anderhalf jaar in Ubbergen heeft hij banken laten vervangen en de lessenaar laten verbeteren.[29]

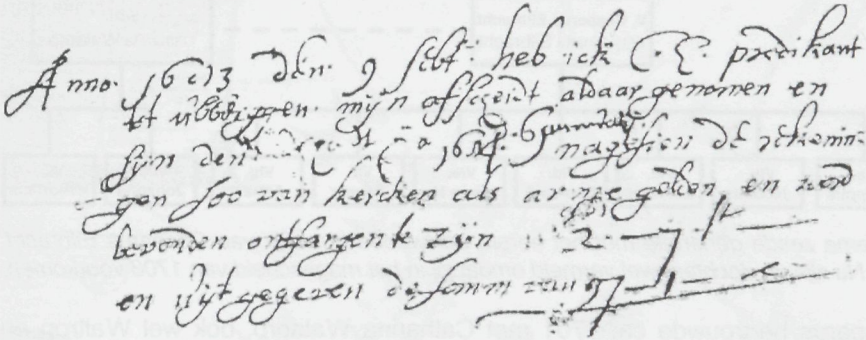

Notitie in kerkboek Ubbergen door Casparus Eilbracht Philippi in 1684.

Transcriptie:
Anno 1683 den 9 sebt: heb ick C.E. predikant tot Ubbergen mijn afscheidt aldaar genomen en sijn den ? 1684 6 januari nagesien de rekeningen soo van kercken als armegelden en in ord bevonden ontfangen te zijn ? 2 gulden."

Hij trouwde drie maal. Eerst te Nijmegen in augustus 1677 met zijn nicht Janetta Eijlbracht, dochter van Jacob Eijlbracht, de rentmeester te Nijmegen. Zij kregen zeven kinderen: Philippus in 1678 en Jacobus in 1681, beiden gedoopt in de Stevenskerk te Nijmegen. Blijkbaar hebben zij daar enige jaren gewoond vóór Ubbergen. Merkwaardig genoeg is de doop van Lutherus Stephanus ca 1683 niet te vinden in het doopboek van Ubbergen. En van Sophia in ca 1685 niet in het doopboek van Bemmel. Deze twee doopakten zijn ook niet aangetroffen in het doopboek van de Stevenskerk in de situatie dat vader Casparus de gemeente Ubbergen vanuit Nijmegen bediende. Dan Anna Marija die te Bemmel gedoopt werd in november 1687 en al vrij snel na de doop is overleden. Dan is er van zoon Casparus weer geen doopakte aanwezig. En tenslotte Anna Jacoba die in 1693 te Bemmel werd gedoopt. Logischerwijze moeten alle kinderen vanaf 1683 te Bemmel gedoopt zijn. Niet duidelijk is waarom van enkele kinderen de dopen ontbreken terwijl vader Casparus zelf er nota bene predikant was en als eerste de zorg had voor de inschrijvingen. De namen van de kinderen in deze volgorde zijn bekend uit de

[28] Regionaal Archief Nijmegen, RBS 15.4, p. 30
[29] Henny Fransen in het "Kwartier van Nijmegen", jaargang 19 nr. 2 (mei 2010), p. 52-55

akte van magescheid van 1708. De moeder Janetta Eijlbracht stierf in 1699 en werd te Bemmel begraven.

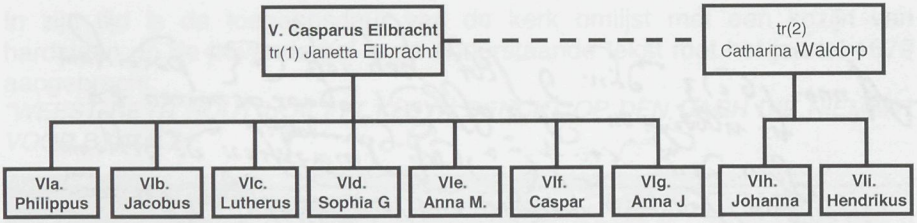

Schema zesde generatie met het eerste en tweede huwelijk van Casparus Eilbracht. NB: Nu zijn de dochters wel vermeld omdat zij in het magescheid van 1708 voorkomen.

Casparus hertrouwde ca. 1701 met Catharina Waldorp, ook wel Waltrop en Woldorp genoemd. Waar en wanneer dit huwelijk gesloten werd, is niet bekend. Naar alle waarschijnlijkheid in haar plaats van herkomst. Zij kregen twee kinderen: Johanna in 1702 en Hendrikus in 1704, beiden te Bemmel gedoopt.

In 1701 kocht Casparus de tiendblokken van Klein Baerle van Adriaan van Bronkhorst, advocaat van de Hove van Utrecht die optrad als gevolmachtigde van Godard, Graaf van Athlone en baron van Reede. Hij probeerde hiermede een extra bron van inkomsten te verwerven in de hoop dat de tienden (vorm van tol) meer zouden opbrengen dan hij daar zelf voor betaald had.

Op zondagmorgen 11 juni 1702 ging Casparus voor in de bekende dienst in de Stevenskerk toen de Fransen voor de stad verschenen. Na het eerste optreden van Casparus en zijn kerkgangers hebben de burggraaf Jacob van Randwijk en de hoplieden van den Bergh, Beeckman en van Leeuwen de verdediging verder georganiseerd en de Fransen uit een reeds door hen ingenomen buitenwerk van de vesting verdreven. Ook het Staatse leger dat niet ver van Nijmegen gelegerd was, werd te hulp geroepen. De Fransen hebben de aftocht geblazen en zo is de stad behouden gebleven.

Casparus en Catharina Waldorp bekenden in 1705 een schuld voor een bedrag van 2.500 guldens aan Derck Woerdenbagh.[30] Als onderpand diende de hofstede Klein Baerle en de Haverkamp dat kennelijk ook in hun bezit was gekomen. In 1706 werden de buurmeester Gerrit Bernds aan den Heuvel en Casparus Eilbracht als toegevoegde van de buurmeester samen veroordeeld door de Dijkstoel van het ambt Overbetuwe wegens breuken in de dijken van de Rijn- en Waalwetering. De dijkschout Lammert van Klinckenberg kreeg de

[30] Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr. 316, fol. 178

opdracht om het herstelwerk uit te voeren en de kosten op beiden te verhalen.[31]

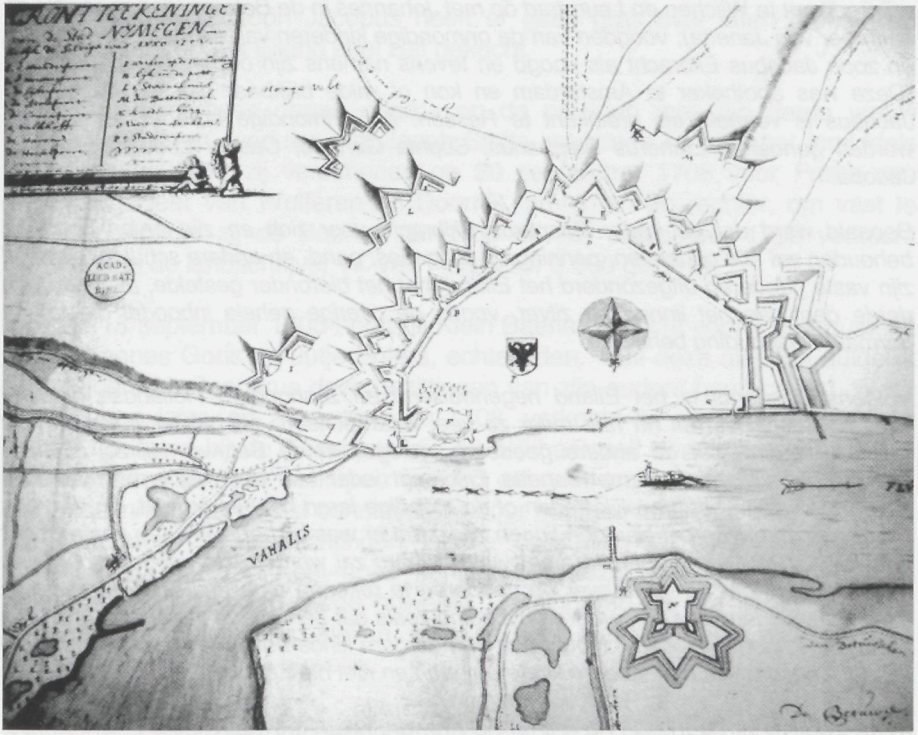

Beleg van Nijmegen in 1702, Regionaal Archief Nijmegen, kaartencollectie.

In de periode 1705-1708 is enige keren beslag gelegd op zijn eigendommen wegens schulden.[32] Waarschijnlijk bracht de tiend niet voldoende geld in het laatje en had hij te hoge kosten aan zijn bezittingen zoals de herstelwerkzaamheden aan de dijken.

Vanaf 1708 gebeurt er ineens van alles. De volgende magescheid werd opgemaakt.[33]

---

[31] Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr. 316, fol. 155

[32] Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr. 316, fol. 145

[33] Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr. 316, fol. 121 en 122

Op de 18e september is Casparus Eijlbracht, predikant te Bemmel en Ressen, weduwnaar van zijn eerste vrouw Janetta Eilbracht vermeld als partij ter ene zijde. Ter andere zijde: zijn neef Casparus Eilbracht (Jacobi), de broer van de overleden Janetta en predikant te Wijchen en Leur, trad op met Johannes in de Betouw (een zoon van de halfbroer van Janetta), voogden van de onmondige kinderen van de overleden Janetta en zoon Jacobus Eilbracht als voogd en tevens namens zijn oudere broer Philippus. (Deze was apotheker te Amsterdam en kon of wilde blijkbaar niet aanwezig zijn.) Jacobus is vermeld als predikant te Ressen. Als onmondige broeders en zusters werden genoemd: Lutherus Stephanus, Sophia Gertruid, Caspar Ludolph en Anna Jacoba.

Bepaald werd dat de vader Casparus Eijlbracht voor zich en zijn erven heeft en behouden zal alle contanten, penningen, obligaties, pand- en andere schuldbrieven, al zijn vaste goederen uitgezonderd het Eiland met het hieronder gestelde, alsmede een derde deel van het linnen en zilver, voorts de overige gehele inboedel die tot de normale huishouding behoort.

Volgens Casparus is het Eiland negenduizend en zeshonderd Hollandse guldens waard maar omdat dit nu niet meer zo veel waarde heeft, zal het tekort aangevuld moeten worden met de andere goederen, gelegen in de Betuwe. Hij zal alle zes kinderen uit zijn huwelijk met Janetta Eijlbracht ieder hun deel vrij en onbezwaard uitkeren als zij in het huwelijk treden of de mondige jaren hebben bereikt. En dan ook tweederde deel van het zilver en linnen zoals dat er was bij het overlijden van moeder Janetta wat niet meer gebruikt maar wel bewaard zal worden. De voogden oordelen het raadzaam om de rente over de goederen te rekenen maar die door de vader te laten aanwenden voor de verdere opvoeding zoals dat een goede vader betaamt, nog onder de volgende conditie. Mocht één of meerdere kinderen komen te overlijden dan zal dat kindsdeel naar de andere kinderen gaan en niet naar de vader.

In de kantlijn zijn dan nog de volgende opmerkingen vermeld.

Casparus Eijlbracht verzoekt mij om zijn part in het Eiland te lichten en te royeren, sigl. 12 novemb 1704. (Wat is hiermee bedoeld? In 1708 is dit bezit overgegaan op zoon Jacobus.)

Jacobus Eijlbracht als zoon van Ds Casparus, Johan in de Betouw en Casparus Eijlbracht (Jacobi), predikant te Wijchen als mombers (voogden) van de onmondige kinderen van Ds Casparus Eijlbracht (Philippi), verzoeken mij om het goed Klein Baerl uit krachte deser akte te effectueren en af te schrijven hetgeen ik heb gedaan, sigl 12 febr. 1705.

Aangezien Ds Jacobus Eijlbracht, predikant te Ressen, 't Eiland voor zich privé voor 11.800 guldens heeft opgedragen en de andere broeders en zusters dit nog niet genoten hebben benevens de rente van dit uit te keren, heeft hij voor de Heren van Bemmel verklaard dat het verband van de Overbetuwe goederen, aanvullend op het Eiland, voor hemzelf als voor zijn mondige en als momber van zijn onmondige broeders en zusters afgeschreven en de verkochte goederen onbekommerd opgedragen worden. 18 sept. 1708 WvHulst, landschr

Merkwaardig is dat de eerste twee kanttekeningen betrekking hebben op de jaren ervoor en destijds niet in de boeken vermeld zijn maar nu pas bij deze gelegenheid. De derde is op dezelfde dag van het opmaken van de magescheid genoteerd. Zoon Jacobus heeft er geen gras over laten groeien en heeft het bezit op het Eiland snel zelf gekocht.

Casparus komt twee dagen daarna op de proppen met zijn derde vrouw Catharina Reulen, weduwe van Jacob Smits, waarmee hij blijkbaar inmiddels is getrouwd. Want zij verschenen op 20 september 1708 voor Frans van Sevenaer, Heer van Wolferen en Doornik, ambtman en rechter, om vast te laten leggen dat zij de Baerlse tiend op de 18e september 1708 verkocht hebben aan de landschrijver W. van Hulst voor 3.600 guldens.[34]

Ook op 18 september 1708 heeft hij Klein Baerle verkocht voor 4.904 guldens aan Johannes Goris en Jutje Enters, echtelieden.[35] Uit deze akten is duidelijk af te leiden dat Casparus deze bezittingen van zijn ouders heeft geërfd. Weer twee dagen later, op 24 september 1708, verkocht hij zijn bezit de "Lange Kamp", gelegen bij de Essenpas die hij blijkbaar zelf verworven heeft.[36] De opbrengsten van deze verkopen werden gebruikt om schulden af te lossen. De landschrijver van Hulst constateerde door navraag bij Derck Woerdenbagh dat Casparus zijn verplichtingen inzake de lening uit 1705 correct was nagekomen. Het zou heel goed kunnen dat deze handelingen te maken hebben gehad met zijn derde huwelijk. De kinderen uit zijn eerste huwelijk wilden hun erfdelen veilig stellen. Maar er werd niets geregeld voor de twee kinderen uit zijn tweede huwelijk.

Catharina Reulen en Casparus Eilbracht lieten pas op 13 juli 1718 huwelijksvoorwaarden vastleggen.[37] Daaruit blijkt dat zij getrouwd zijn op 16 oktober 1707. Deze akte is veel meer een langst levenden testament. Nu werd er wel iets geregeld voor de twee kinderen uit zijn tweede huwelijk. Zelf hadden zij geen kinderen bij elkaar. Voelde hij zijn einde al naderen? Want hij is vijf maanden later gestorven en in maart 1719 begraven te Bemmel.

---

[34] Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr. 316, fol. 142

[35] Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr 317, fol. 178 en 179

[36] Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtspraak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr. 316, fol. 179 en 180

[37] Gelders Archief, ORA, Ambt Overbetuwe, Vrijwillige rechtsp[raak schoutambt Bemmel, inv. nr. 0193, nr. 317, fol. 97

Het familiewapen Eilbracht

Familiewapen Eilbracht.

Lakzegel Eilbracht.

Beschrijving van het wapen: op goud een zwart anker, waarover een rood hart, overtopt met een koningskroon. Als helmteken een helm, vijf traliën en een vlucht.[38]

Beschrijving van het lakzegel: een anker, beladen met een gekroond hart, een randschrift met de tekst "regt door zee", het helmteken ontbreekt.[39]

De beschrijving en afbeelding van dit wapen zijn te vinden in het familiedossier Eilbracht[40]. Het wapen blijkt als eerste te zijn gevoerd door Kaspar, de zoon van Johannes, dus de tweede predikant die te Bemmel heeft gestaan van 1636-1640.

De predikanten Eilbracht en de classis Nijmegen

In de Stevenskerk te Nijmegen hangen vier panelen van ca 2 x 2 m met daarop vermeld de predikanten van de classis Nijmegen. Het eerste paneel betreft de periode 1618-1656, het tweede 1656-1692, het derde 1692-1720 en het vierde vanaf 1720 tot ca 1760. Alleen op het eerste paneel zijn de familienamen veelvuldig gelatiniseerd. Kaspar is Casparus Eilbrachtius en Philip is Philippus Eilbrachtius genoemd. Alle predikanten Eijlbracht, beroepen

---

[38] Centraal Bureau voor Genealogie, heraldische verzameling, collectie Musschart
[39] Centraal Bureau voor Genealogie, heraldische verzameling, CB-1-1199
[40] Centraal Bureau voor Genealogie Den Haag, dossier Eilbracht van van Maanen.

in de classis Nijmegen, zijn er één keer op vermeld met de eerste plaats waar zij hun beroep hebben uitgeoefend. Behalve de vier predikanten te Bemmel zijn dat nog: Philippus te Herveld, zoon van Florens, de meester kuiper te Nijmegen. Casparus te Weurt/Ubbergen en Wijchen die een zoon is van Jacob, de rentmeester te Nijmegen. Dan Florentius Petrus te Altforst en Appeltern, zoon van Philippus, de predikant van Herveld en tenslotte Jacobus, zoon van Casparus de predikant van Bemmel, die als eerste in Ressen werd beroepen van 1706-1708 en dus tegelijkertijd met zijn vader in Bemmel heeft gefunctioneerd. Vervolgens is deze Jacobus te Ruinen in Drenthe en Hattem in Gelderland beroepen. Hij is te Hattem overleden door een noodlottig ongeval in 1719, in hetzelfde jaar als zijn vader.

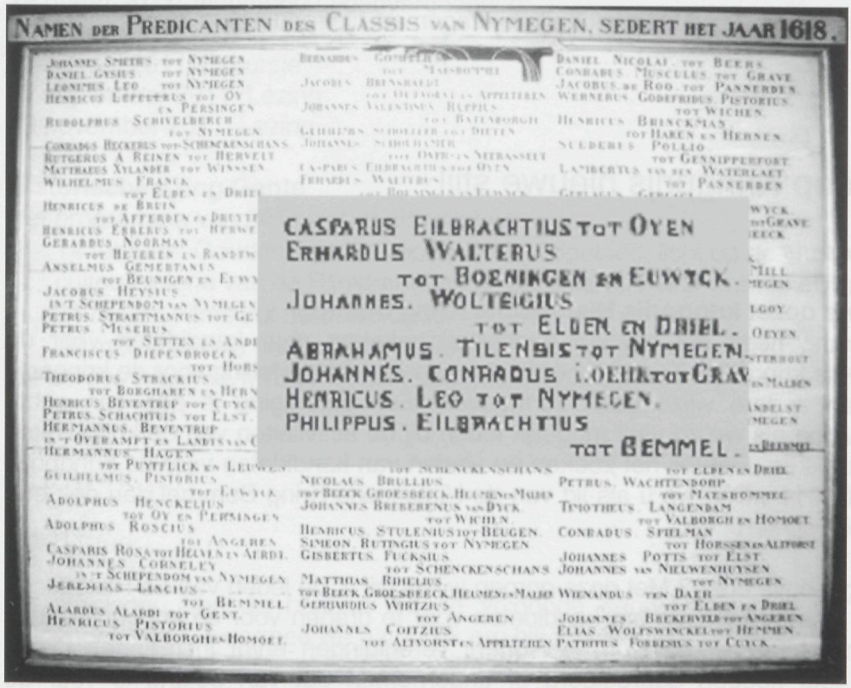

Het eerste paneel van de classis Nijmegen, periode 1618-1656, met uitsnede. Foto door Hans Bauer.

De betekenis van de predikanten Eilbracht voor de Bemmelse samenleving

We kennen allemaal wel het gezegde: "Nederland is het land van kooplieden en dominees." De kooplieden vertegenwoordigen de alom bekende handelsgeest van de Hollanders zoals die onder meer tot uiting is gekomen in de Oost-Indische en de West-Indische compagnieën. De dominees staan voor

de vrome, sobere en spaarzame instelling. De boeiende vraag is in hoeverre de predikanten Eilbracht in Bemmel invloed hebben gehad op de samenleving.
Deze vraag kan slechts beantwoord worden door nader onderzoek van de notulen van de kerkenraad en andere kerkelijke documenten. Wellicht iets voor een vervolgartikel. Nu kan reeds gezegd worden dat de eerste twee, de broers Philip en Kaspar te kort predikant in Bemmel zijn geweest om van betekenis te zijn geweest. Maar Philippus met zijn 25 jaren en Casparus met zijn 37 jaren kunnen wel degelijk iets betekend hebben. Bijvoorbeeld is de vraag hoe Philippus zich gemanifesteerd heeft tijdens de bezetting van de Fransen in 1672-1674. Toen heeft ook Bemmel het zwaar te verduren gehad.

Met dank aan Adri Stuart voor zijn bijdragen en zijn rondleiding in Bemmel.

Oproep Kringprijs nieuwe stijl

Het bestuur

Nieuwe opzet kringprijs Historische Kring Bemmel
Jarenlang heeft het bestuur succesvol gekeken naar kandidaten voor de jaarlijkse kringprijs. Toch wil het bestuur de kandidaatstelling voor de kringprijs op een andere wijze gaan vormgeven. Een vereniging is pas een echte vereniging als we zo veel mogelijk leden bij de activiteiten van de kring weten te betrekken. Ook bij het zoeken en vinden van kandidaten voor de kringprijs. Vanaf 2011 willen we u als lid van de Historische Kring Bemmel dan ook een rol laten spelen.

Wat gaan we doen? Met deze oproep willen wij u, de leden van de Historische Kring Bemmel vragen om kandidaten voor te dragen voor de kringprijs 2011. Het moet hierbij gaan om personen, verenigingen en/of instellingen die in 2010 iets hebben gepresteerd of ondernomen dat van belang is voor de geschiedenis van Bemmel, Ressen en/of Haalderen. Het gaat dan bijvoorbeeld om het weer in de oorspronkelijke staat brengen van een gebouw, het vastleggen van de geschiedenis of het zorgen voor het behoud van onze cultuur.

U wordt verzocht om potentiële kandidaten voor de kringprijs voor 3 april 2011 door te geven aan de secretaris (secretaris@historischekringbemmel.nl). Geeft u daarbij duidelijk aan waarom u vindt dat uw kandidaat voor de kringprijs in aanmerking komt.

Agenda 2011

Het bestuur

Historische Kring Bemmel
Voor het programma van het komende jaar moeten nog definitieve afspraken gemaakt worden. We hebben al wel de data vastgesteld, waarop de lezingen en de excursie zullen plaatsvinden. Voor de algemene ledenvergadering ontvangen de leden bijtijds een uitnodiging met agenda met verkorte jaarrekening en begroting.

15 maart 2011: Algemene Ledenvergadering
29 maart 2011: Lezing
21/28 mei 2011: Excursie
27 september 2011: Lezing
29 november 2011: Lezing

Historische Kring Gente
Het programma van 2011 ziet er als volgt uit:

- 14 februari: Gouden kansen voor een sleutelgebied; licht op de cultuurhistorie van de Rijnstrangen en haar potentie voor ontwikkeling.
- 31 maart: Films uut de ouwe deus.
- 22 mei: Excursie naar museum Florence Nightingale in Zetten.

Zie verder: http://www.historischekringgente.nl/agenda.html

Aanwinsten

Het bestuur

De afgelopen periode hebben we de volgende aanwinsten voor de kring binnengekregen, waarmee we natuurlijk erg blij zijn.

- Een munt van Bemmel 800, ook wel Bemmeltje genoemd.
- Een pakket met diverse zaken uit een nalatenschap.
- Zeven dozen met knipsels, kranten (Kontakt), tijdschriften en bescheiden van verenigingen.
- Bakkerij benodigdheden van bakkerij Havekes.
- Diverse foto's en een cd via de historische kring Huissen.
- Een bronzen sculptuur dat het laatste relatiegeschenk is geweest van de gemeente Bemmel.

Nogmaals hartelijk dank en bovengenoemde voorwerpen krijgen een plaats in ons documentatiecentrum in de Kinkel.

Uitreiking Kringprijs 2010

Adri Stuart

Tijdens de thema-avond van dinsdag 21 september jl. werd, voor de 20e keer, de jaarlijkse Kringprijs van de Historische Kring Bemmel uitgereikt. Deze keer viel de eer te beurt aan mevrouw D. Klumper en de heer G. Barneveld voor hun initiatieven tot behoud van de woningen uit de wederopbouwperiode. Het betrof woningen aan de Van Bronkhorststraat die na de tweede wereldoorlog zijn gebouwd onder architectuur van de heer Estourgie, in die tijd gemeente-architect te Bemmel.

Hoofddoel van hun initiatieven was het opstellen en vaststellen van een gemeentelijke lijst van beschermde panden en dorpsgezichten. Dat doel is weliswaar een stap dichterbij gekomen, maar nog niet bereikt.

De tekst op de oorkonde luidt:

Aangeboden aan mevrouw D. Klumper en de heer G. Barneveld voor hun initiatieven tot behoud van de woningen uit de wederopbouwperiode 'Van Bronkhorststraat e.o.'. Deze woningen bepalen, tezamen met andere objecten uit de wederopbouwperiode, in hoge mate de identiteit van Lingewaard en leveren daarmee een belangrijke bijdrage aan het unieke karakter van onze gemeente. Met hun inzet bevorderen zij mede het behoud van het cultuurhistorisch erfgoed van Bemmel.

Na de overhandiging hiervan door de voorzitter Marc Kocken volgde het applaus van de aanwezigen.

Eerder werd de Kringprijs toegekend aan de familie Emmen, voor de wijze waarop het huis "Bemmels Bosch" werd verbouwd (1989), aan de familie Berndsen, voor het terugbrengen in de oorspronkelijke staat van hun woonhuis aan De Plak (1990), aan de Restauratiecommissie van de N.H.-Kerk in Ressen, voor haar inspanningen voor de restauratie van de toren (1991), aan pastoor B. Stukart en de heer J. Verburg (1993) voor het vastleggen van de geschiedenis van het dorp Bemmel met resp. "Gedenkboek 200 jaar kerk in Bemmel (1795-1995)" en "De geschiedenis van de Ned. Herv. Kerk in Bemmel", de familie Teunissen (1994) voor hun zorg voor het voormalig gemeentehuis aan de Dorpstraat 60 (nu winkel-woonhuis), aan mevrouw Marianne van Eechoud van de VVV Boven-Betuwe (1995) voor de bijdrage aan het programma "Kerkepad" van de NCRV, de familie Brenters-Goris (1996) voor het zo historisch verantwoord mogelijk opknappen van het pand op de hoek Oude Kerkhof-Dorpsstraat, de heer D. Meurs (1997) voor zijn bijdrage aan het project "Twee keer bevrijd" op de basisscholen, mevrouw M. Janssen-Verhagen (1999) voor haar bijdrage aan het behoud van het dorpseigene, de heer N. Meuwsen (2000) voor de geslaagde restauratie van het pand "Poortman", voorheen "Hotel Nas", de Vereniging Dorpsbelangen Ressen (2001) voor haar inzet voor het leefbaar houden van het dorp Ressen en voor het documenteren van de Ressense geschiedenis, de Stichting Streekmuseum Over-Betuwe (2002) voor de voorbeeldige bijdrage aan het ontsluiten en documenteren van een stuk Bemmelse geschiedenis door de uitgave van het Monumentenboek Bemmel, de families Wim en Jan Nas (2003) voor de restauratie van stoeterij Buitenzorg, de heer G. Bouw (2004) voor de zorg en onderhoud van de hervormde kerk te Bemmel, de heer J. Berends (2005) voor de zorg van het hertenkamp en de volière in het centrum van Bemmel, de heren A. van 't Hullenaar, H.W.A. de Ruijter en H.M. Wierink (2006) voor hun bijdrage aan de geschiedschrijving over Bemmel met het uitbrengen van het boek "Kroniek van de bevrijding" van kapelaan G. van der Voort, de heer C. van der Heijden (2007) voor zijn bijdrage aan het natuur- en milieueducatiecentrum het "Dijkmagazijn", de heer C.F. Teunissen (2008) voor zijn bijdrage aan de totstandkoming van het boek "100 jaar Oranje Comité Bemmel-Ressen" en de jubileumcommissie van ESKA (2009) voor de totstandkoming van de geschiedenis van Drumfanfare ESKA met het boek 'ESKA Bemmel 1958 – 2008.'

In 1998 werd geen Kringprijs uitgereikt.

De lange voorgeschiedenis van De Boel in Ressen

Adri Stuart

Op dinsdag 21 september heeft Peter van den Broeke van het Bureau Archeologie en Monumenten van de gemeente Nijmegen voor een groot aantal toehoorders een lezing gehouden over de resultaten van het archeologisch onderzoek op het terrein van de Kleine Boel in de jaren 2005 en 2008.

Peter van den Broeke

Verrassend zijn de vondsten van rond 800 v. Chr. Een baan van gebroken stenen over een lengte van 200 meter en meer verhardingen langs een inmiddels opgevulde greppel. Deze laatste waren mogelijk aanlegplaatsen. De Boel, die in de geul is gebouwd, is mogelijk al in of zelfs voor de 15e eeuw gesticht.

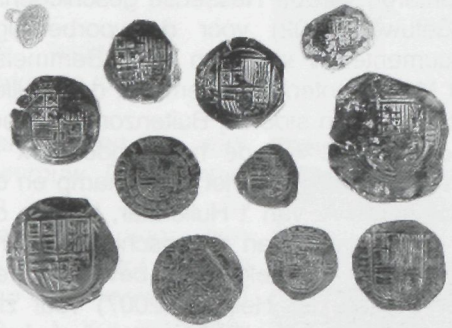

Een van de vondsten is een muntschat uit het begin van de 17e eeuw, bestaande uit vier gouden en zeven zilveren munten. De munten zijn van Spaanse oorsprong.

Peter van den Broeke leidde ons met een diapresentatie langs de verschillende fasen van het onderzoek in de omgeving van De Boel. Dat leverde een boeiende reis op door de vele eeuwen waarin De Boel een rol heeft gespeeld.
Peter heeft toegezegd dat, zodra het onderzoek definitief is afgerond, hij een artikel voor ons kringblad zal schrijven waarin de belangrijkste resultaten verwerkt zijn.
Eerdere artikelen over De Boel zijn reeds verschenen in ons Kringblad in januari 1996, januari 2000 en mei 2000.

Foto's Toen en Nu

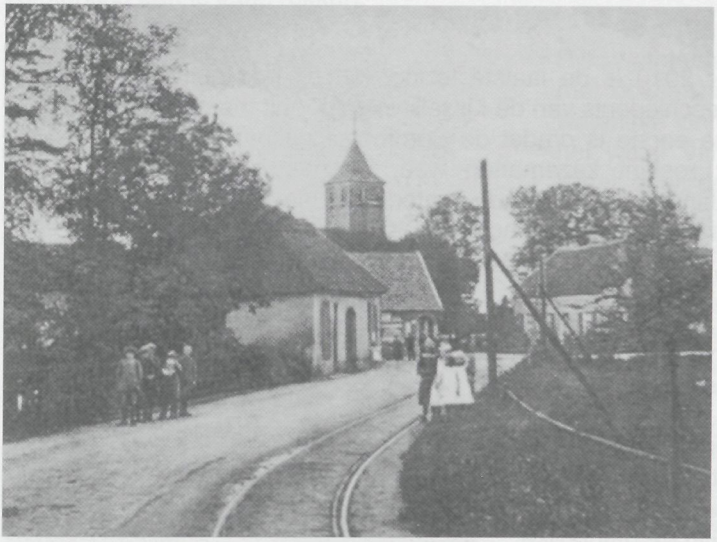

Nevenstaande foto is genomen in de Dorpsstraat in Bemmel in de richting van de N.H. Kerk.
Aan de tramrails zien we dat de foto genomen is na 1909.

De foto hieronder is op dezelfde plaats genomen maar ca. honderd jaar later. De tramrails is allang verdwenen en auto's zijn niet meer uit het straatbeeld weg te denken. De kerk en het huis op de hoek Dorpsstraat - Oude Kerkhof, waar café en slijterij De Roos gevestigd was, staan er nog.

Lezing over de geschiedenis van de IJssellinie

Gijs Bouwman

Op 30 november 2010 is de laatste lezing van dit jaar gehouden met als onderwerp "De geschiedenis van de IJssellinie". Voor dit thema is gekozen om twee redenen. De eerste is omdat de Bemmelse uiterwaarden opnieuw zijn ingericht en het restant kazematten weer te zien is. De tweede is de (hernieuwde) belangstelling voor de waterlinies die onze regio doorkruist hebben. En dat er belangstelling voor was, bleek uit de ruim zestig toehoorders, die ondanks de barre weersomstandigheden naar De Kinkel waren gekomen.
De lezing werd verzorgd door Hans de Bruin en Theo Schuller van de Stichting IJssellinie, die met dia's en enkele korte filmpjes een goed beeld gaven van de IJssellinie.

De geschiedenis van de IJssellinie begint feitelijk bij de Rijn. In het begin van onze jaartelling is de Rijn de natuurlijke grens van het Romeinse Rijk. Ook in de Middeleeuwen, met de hertogdommen Gelre en Kleve, is de Rijn een belangrijke grens. In de Tweede Wereldoorlog stuit de operatie Market Garden op de brug over de Rijn bij Arnhem. Na de Tweede Wereldoorlog blijft de dreiging uit het oosten voortbestaan en bouwt men de verdedigingslinie. Wat de reden en de gevolgen hiervan waren, was het thema van deze avond.

Hans de Bruin van de Stichting IJssellinie.

Hans de Bruin ging in op de situatie van de koude oorlog (de gewapende vrede tussen de Communistische wereld en het Westen) die was ontstaan na het einde van de Tweede Wereldoorlog. Bij een eventuele aanval door de Russen zou het westen verdedigd worden achter de natuurlijke grens van de Rijn. Nederland was daar niet blij mee en wilde dat Noord-Nederland met Amsterdam ook verdedigd zou worden. De NAVO, die in die tijd geen hoge pet op had van ons toenmalige leger, wilde dat Nederland daar dan ook aan bij zou dragen. Nederland kwam met een voorstel voor een verdedigingslinie langs de IJssel. Dat hield in dat het gebied langs de IJssel onder water gezet

zou worden (geïnundeerd) om bij een eventuele (verrassings)aanval de opmars via land te vertragen zodat het westen meer tijd zou krijgen om versterking aan te laten rukken.

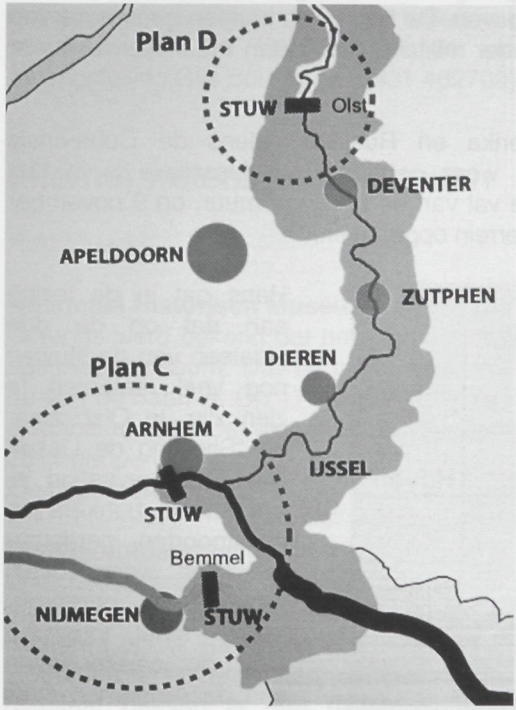

Overzicht locaties van de stuwen en het onder water te zetten gebied.

Rijkswaterstaat heeft samen met enkele hoge militairen de waterlinie ontworpen. Door al het water van de Rijn en de Waal door de IJssel te laten stromen, dat wil zeggen negen keer zoveel water als normaal, zou een groot gebied langs de IJssel onder water gezet kunnen worden. De Waal bij Nijmegen en de Rijn bij Arnhem zouden door middel van drijvende stuwen afgesloten worden. Om het onderwater zetten ook te laten slagen bij lage waterstand, werd bij Olst boven Deventer ook een stuw gebouwd. Daarnaast werden op diverse plaatsen door- en overlaatpoorten gebouwd zodat het water zodanig gereguleerd kon worden dat de waterstand in het ondergelopen gebied ca. vijftig centimeter zou zijn. Dat is de ideale hoogte om het eventuele grondtroepen knap lastig te maken. De gebieden rondom de stuwen waren militair terrein en werden streng bewaakt door tanks en luchtdoelgeschut.

In zijn presentatie liet Hans een filmpje zien waarin ir. J. van Overeem, de leider van het bouwproject, uitlegt wat er precies gebouwd werd en waarom. De gehele linie bestond uit de afdammingen bij Nijmegen, Arnhem en Olst en ongeveer 150 militaire en waterstaatkundige objecten (bunkers, inlaatpoorten en oude vestigingen). In de rivieren werden netten gespannen om drijvende bommen en duikers tegen te houden. Nijmegen en Arnhem werd als plan C (Coehoorn) aangeduid en Olst plan D (Deventer).

Voor de inwoners van ons land werd het allemaal geheim gehouden. Ze werden niet ingelicht over de werkzaamheden en uiteraard ook niet over de

gevolgen van een inundatie. Een eventuele evacuatie zou ter plekke georganiseerd en uitgevoerd worden als het nodig mocht zijn. Er is een paar keer "droog" geoefend om de stuwen in te varen. Alleen tijdens de Cuba crisis (oktober1962) zijn de caissons afgezonken en dichtgezet en kwam het water in de uiterwaarden en riolen naar boven. De bewoners hadden geen notie van wat er gebeurde: ze zagen wel meer militaire activiteiten maar niemand wist wat er gaande was.

Toen de spanning tussen Amerika en Rusland tijdens de Cuba-crisis verminderde, werden de stuwen weer geopend. De IJssellinie is in tact gebleven tot eind 1963. Pas na de val van de Berlijnse muur, op 9 november 1989, zijn de gebieden als militair terrein opgeheven.

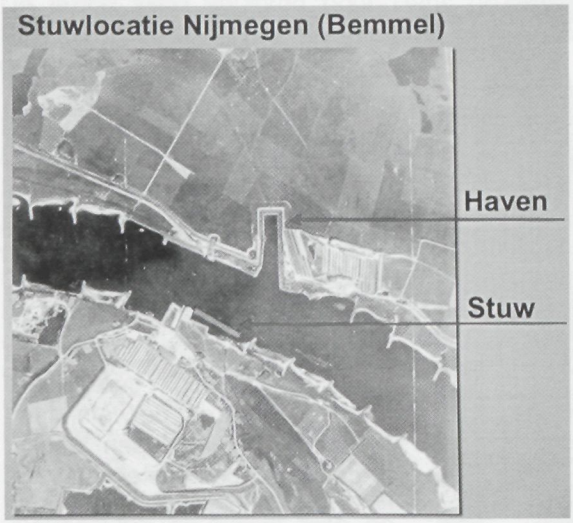

De berghaven aan Bemmelse kant is leeg. De stuw is naar de overkant gebracht (fase 1).

Hans gaf in de lezing aan dat op de drie plaatsen van de stuwen nog veel restanten te zien zijn. In Olst, waar de "Stichting de IJssellinie Olst" gevestigd is, zijn enkele bunkers en inlaatpoorten gerestaureerd en weer zoveel mogelijk in oorspronkelijke staat ingericht. Ook de caissonhaven van de Arnhemse stuw is nog te zien en nu in gebruik als jachthaven. Aan de overkant van de Rijn staan de tankkazematten die het project bewaakten.

Wat Bemmel betreft: de berghaven waar de stuw lag is gedempt en het terrein is - op een paar kleine opstallen na - ontmanteld. Na de herinrichting zijn de drie tankkazematten goed zichtbaar. Aan de overkant, in de Ooy-polder, staan nog enkele bunkers en kazematten.

Wilt u meer weten, kijk dan eens op de website van de Stichting de IJssellinie (www.ijssellinie.nl). Er is ook een boek verschenen over de IJssellinie "Drijvende Stuwen voor de landsverdediging; een geschiedenis van de IJssellinie" van de Stichting Menno van Coehoorn.

Gijs Bouwman bedankte beide heren voor hun boeiende uitleg en overhandigde een bijdrage voor de "Stichting de IJssellinie".

Gijs Bouwman maakt tevens van de gelegenheid gebruik om een oproep te doen voor vrijwilligers die mee willen werken aan het onderhoud van de restanten van de IJssellinie in de uiterwaarden bij Bemmel. Hebt u belangstelling,Gijs Bouwman (0481 462709) kan u verder inlichten.

Internet wetenswaardigheden

Adri Stuart

Nationaal Historisch Museum
Onlangs werd bekend dat het Rijk niet zal investeren in nieuwbouw voor een nationaal museum. Dat wil niet zeggen dat het Nationaal Historisch Museum nu van de baan is. Op 17 november 2010 heeft het NHM een nieuwe website gelanceerd dat moet dienen als het fundament van het virtuele museum dat in 2011 geopend wordt.
Zie http://www.innl.nl/

Digitaal fotoarchief
Wie geïnteresseerd is in de geschiedenis van de voormalige gemeente Valburg kan zijn hart ophalen. Teun Versluis van de Historische Kring Kesteren is 10 jaar bezig geweest met het ordenen en scannen van circa 2.500 foto's en ansichten uit het archief van de gemeente Valburg. Het resultaat hiervan is een digitaal fotoarchief dat op de website van de gemeente Overbetuwe is in te zien.
Zie http://www.overbetuwe.nl/Gemeente/Meer_over_Overbetuwe/Digitaal_fotoarchief

Keizer Napoleon en Gelderland: 1804-1821
Deze blog (een blog is een website waarop met enige regelmaat berichten en/of artikelen in chronologische vorm worden gepresenteerd) is gewijd aan de tijd dat Napoleon Bonaparte keizer was van Frankrijk én de eerste jaren daarna. De berichten in de blog zijn het resultaat van onderzoek door dr. Elze Luikens, de beheerder van de website, en is de vereenvoudigde weergave van vakliteratuur en wetenschappelijk onderzoek in archieven. Het gaat over het leven in een departement, zijn bestuur, zijn inwoners en het leven van alledag. Minstens tweemaal per maand wordt een nieuw bericht geschreven. Elze Luikens nodigt ook anderen uit om te reageren en elkaar te attenderen op historische websites die uit die periode wat te melden hebben.
Zie http://elzeluikens.wordpress.com

Advertenties 1947

Prakkezeer niet langer

Wij hebben een ruime keuze in

ST. NICOLAAS-GESCHENKEN

LUXE DOZEN POST — MECANODOZEN
KLEURBOEKEN — KINDERSERVIESJES
KLEURKRIJT — POPPEN
GEZELSCHAPSSPELEN — MISSAALS

en vele andere Artikelen.

Komt U binnen eens kijken, het verplicht U tot niets.
BOEKHANDEL EN RELIGIEUZE ARTIKELEN
P. P. VAN BEEK — BEMMEL

14-11-1947

MET DE KERSTDAGEN 18-12-1947
een heerlijke fles
WIJN of LIKEUR
(diverse soorten)
CHOCOLADE, SUIKERWERKEN
KOEKJES en KERSTKRANSJES
op inlevering
DROGISTERIJ-ARTIKELEN

A. H. v. APPELDOORN
„DE ASSENBURG" - BEMMEL

Metselzand

Verkrijgbaar bij SAMSON
„Sprokkelenburg" — BEMMEL
Zand ligt boven aan de dijk. — Uitrijden niet nodig.
PRIJS BILLIJK — TELEF. 21037 — NIJMEGEN
29-11-1947 10199

TE KOOP

SLOOPWERK

woning met stalling

gelegen aan de Karbrug, Sectie B 272 te Bemmel. Inlichtingen iedere werkdag. Briefjes in te leveren tot 5 Februari a.s. aan

Fa. RADIX en VEERMAN
Boswei 6, Bemmel.

GEVONDEN

TEXTIELKAARTEN in Gendt tegen advertentiekosten terug te bekomen bij W. J. PEPERKAMP, Dropsstraat 69, Haalderen. 57573

GEVRAAGD 11-11-1947

een BEWAME METSELAAR

Fa. J. J. STOFFELS & ZN., Aannemersbedrijf, Bemmel
No. A 247. 92110

BEMMEL EN OMSTREKEN 2-12-1947

Ondergetekende maakt het geacht publiek bekend, dat hij vanaf heden zijn **huisslachtingen weer hervat.**

G. VAN BREEMEN, Groenestr. 11 N.W.
BEMMEL 94630

Kuikens! 8-1 1947 **Kuikens!**

R.I.R. - W.L. - PATRIJS L., enz.
H.H. PLUIMVEEHOUDERS,
Besteedt Uw KUIKENBON voor prima kwaliteit!!!
Kuikens van **Verm. Bedrijven,**
en Uw vrouw zal nimmer kijven
HE - ADRES IS:
TH. H. W. VERWEIJEN
54447 GROENESTRAAT No. 47 — BEMMEL

MET KERSTMIS
BLOEMEN in uw huis!

★ **Plant nú de bollen**

grote sortering

— — — — — — — —

Van Huet zaadhandel
BEMMEL

TE KOOP GEVRAAGD

elke partij inlandse Tabak

Brieven onder No. 85768 bureau van dit blad.

Historische Kring Bemmel

Bankrekening: Rabobank Bemmel 10.57.26.443

Internetadres: http://www.historischekringbemmel.nl

Kringlokatie: De Kinkel, van Ambestraat 1, Bemmel
Openingstijden: dinsdags 10 – 12 en 20 – 22 uur

Bestuur:

Voorzitter (archeologie)	Drs. M.H.J.M. Kocken 0481 - 465522	Klein Rome 28, 6681 PB Bemmel marckocken@kpnplanet.nl
Secretaris	W. Vermeer 0481 - 461474	't Slag 23, Bemmel secretaris@historischekringbemmel.nl
Penningmeester	A.J.G. van Rossum 0481 - 461856	Sandershof 6, 6681 BT Bemmel penningmeester@historischekringbemmel.nl
Bestuurslid (genealogie)	A.B.P.M. Stuart 055 - 5410637	Bakershoeve 106, 7326 DM Apeldoorn adri@historischekringbemmel.nl
Bestuurslid	G.Th. Bouwman 0481 - 462709	Brouwerslaan 13, 6681 EB Bemmel gijs-bouwman@planet.nl
Bestuurslid (documentatie)	M.J.P. Janssen-van Gelder 0481 - 464349	Dorpsstraat 8, 6681 BN Bemmel
Bestuurslid	M.G.A.E. van de Nieuwenhuijzen 0481 - 463660	Lidwinastraat 13 6681 AC Bemmel

Redactie:
De redactie werd gevormd door Gijs Bouwman, Maria Janssen, Maria Loonen, Nol van Rossum en Adri Stuart. Kopij en andere berichten voor de redactie kunnen worden ingeleverd bij de redactieleden.
Het email adres van Maria Loonen is: maria.loonen@planet.nl

Lidmaatschap Historische Kring Bemmel:
Deze uitgave wordt gratis verspreid onder de leden van de kring. Aanmelding kan geschieden bij het secretariaat. De contributie bedraagt € 15,00 per jaar; tweede en volgende gezinsleden betalen € 4,50. Cadeaubonnen waarmee u familie, vrienden of bekenden een jaarlidmaatschap kunt schenken, zijn verkrijgbaar bij de secretaris.